LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN
Rapport 2007:58

Utvärdering av Grynings skyddade boende för personer som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld

Maren Bak

Om författaren

Maren Bak är docent vid institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet. Hon forskar om barn och familjer och har tidigare utvärderat samhällsinsatser som ungdomsmottagningar, familjecentraler och den nationella storstadssatsningen för att bryta segregationen i förorter i storstadsregioner.

Rapport 2007:58
ISSN 1403-168X

Författare: Maren Bak, institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet
Utgivare: Länsstyrelsen Västra Götalands län, enheten för Integration och jämställdhet
Adress: Södra Hamngatan 3, 403 40 Göteborg
Telefon: 031-60 50 00
Fax: 031-774 27 63
Beställ från www.o.lst.se under rubriken publikationer

Utvärdering av Grynings skyddade boende för personer som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld

Maren Bak

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Rapport 2007:58

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING AV UTVÄRDERINGEN 6
Insatsen 6
De som är skyddade 6
Skyddsboendets slussfunktion och samarbetet med socialtjänsten 7
Slutreflektioner 8

BAKGRUND 9

UTVÄRDERINGEN OCH DESS GENOMFÖRANDE 11
Intervjuer med skyddskonsulenterna 11
Intervjuer med de skyddade 11
Intervjuer vid socialförvaltningarna 12
Anonymitet och sekretess 12

INSATSEN SKYDDAT BOENDE I GRYNING 13
Vårdflätan i det skyddade boendet 14
Skyddet 15
Umgängesrätten – ett hot mot skyddade kvinnor och barn 16
Det praktiska stödet 16
Det psykosociala stödet, vård och omsorg 17
Att skapa nya sociala nätverk 18
Samverkan, samarbete och tydlighet 19
Sammanfattning och rekommendationer avseende insatsen 21

PERSONALEN 22
Utbildning och resurser 22
Hur bedömer skyddskonsulenterna vad som är hedersrelaterat våld? 24
Sammanfattning och rekommendationer avseende personalgruppen 25

DE SOM SKYDDAS 26
Antal och bakgrund 26
Berättelser om hot och övergrepp 27
Den psykiska processen för de skyddade 29
Synen på skyddsboendet och den hjälp man får 32
Vart tar de skyddade vägen efteråt? 35
Omhändertas för många? 36
Polisanmäls de som hotar? 38
Sammanfattning och rekommendationer avseende de skyddade 39

SOCIALTJÄNSTENS SAMARBETE MED GRYNINGS SKYDDADE BOENDE 40
Skyddsboendets slussfunktion 40
Synen på hedersvåld inom socialförvaltningarna 41
Socialtjänstens uppfattning om samarbetet med skyddsboendet 44
Sammanfattning och rekommendationer avseende samarbetet med socialtjänsten 48

SLUTORD 49

REFERENSER 50

SAMMANFATTNING AV UTVÄRDERINGEN

Under perioden 2003-2007 beviljade regeringen särskilda medel till de tre storstadslänen för att bygga upp ett skyddat boende för unga kvinnor som var utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. I Västra Götalands län menade man att ett boende på hemlig ort i egen lägenhet, sammankopplat med socialt och praktiskt stöd var den modell som skulle utvecklas för att beskydda utsatta kvinnor. Gryning Vård AB tog på sig uppgiften att utveckla en sådan modell. Det skyddade boendet etablerades som ett projekt inom Gryning med ekonomiskt stöd från länsstyrelsen under perioden 2004-04-01 till 2007-03-31. Vid projektperiodens slut önskade länsstyrelsen en utvärdering av skyddsboendet, och av den tillhörande slussfunktionen, och man vände sig därför till institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet för att få en sådan utvärdering genomförd.

Insatsen

Skyddat boende har utvecklats till en flexibel modell, en vårdfläta, där olika typer av insatser avlöser varandra i riktning mot en successivt ökad självständighet och ett större ansvar för det egna livet och skyddet lagt hos den person som placerats i skyddat boende. Vårdflätan innehåller såväl institutionsvistelse som familjehem samt, som den viktigaste delen som Västra Götalands län varit ensamt om att utveckla, boende i egen lägenhet med både praktiskt och psykosocialt stöd.

Insatsen är flexibel och innehåller ett antal olika placeringsmöjligheter. Den måste sammantaget bedömas som framgångsrik, och som en insats som bör fortsätta och utvecklas efter projektperiodens slut. En vidareutveckling bör innebära att även möjligheter för boende i en större social gemenskap undersöks.

Skyddet har fungerat fullt ut under perioden, och det praktiska stödet verkar på samma sätt ha fungerat mycket bra. Det psykosociala stödet till just denna grupp av utsatta personer, inklusive stöd för att bygga upp sociala nätverk, är ett pionjärarbete som skyddsboendet är i färd med att utveckla. Det borde inom projektet finnas möjligheter att utvidga det psykologstöd som de skyddade idag kan erbjudas. Dessutom borde riktade forskningsinsatser sättas in kring de trauman som drabbar de personer som tvingas lämna en tät, om dock förtryckande familjegemenskap, för att bege sig in i ett individuellt liv med eget ansvar för sin tillvaro, liksom kring de olika behandlingsmodeller som kan komma ifråga.

Skyddskonsulenterna är välutbildade och vidareutbildar sig fortlöpande. Även utbildning och handledning för stödpersoner och familjehemsföräldrar framstår som omfattande och väl genomförd. Men personalgruppen är sårbar, både på grund av en stor arbetsbelastning och ett stort personligt ansvar för att skydda fler än 80 personer.

De som är skyddade

Målgruppen för det skyddade boendet har utvidgats under projektperioden. Från att i begynnelsen ha omfattat unga flickor under 20 år utvidgades den till en 25-års åldersgräns, samt till att även omfatta unga män. Senare har även vuxna kvinnor över 25 år, med ansvar för omyndiga barn kommit att inkluderas i målgruppen. I slutet av det första året fanns 17 personer inskrivna i det skyddade boendet, men i slutet av

projektperioden, i februari 2007, fanns 45 aktuella ärenden som omfattade totalt 81 personer.

De skyddade har varit utsatta för hot, förnedrande behandling och våld under många år och är ofta mycket psykiskt sårbara. Det visar sig dessutom att familjens kontroll inte bara kan kopplas samman med uppfattningar om heder och oskuld, utan även är ekonomiskt betingad, eftersom föräldrarna disponerar alla de ungas intjänade löner och studiebidrag, vilka utgör en viktig del av familjeekonomin. De skyddade är nöjda med det stöd de får, de är tacksamma för att bli tagna på allvar och för att kunna känna sig trygga, men de är samtidigt många gånger ambivalenta därför att skyddet innebär väsentliga begränsningar i vardagslivet och en förlorad kontakt med familjen.

De skyddade personerna motsvarar till sin sammansättning vad gäller ålder och kön den av regeringen avsedda målgruppen. De har utan tvivel behov av skyddet, men också av en betydligt mer omfattande psykosocial insats än vad som förutsågs i början av projektet. Ensamheten är för många av de skyddade ett stort problem. Det finns helt klart också ett stort behov av forskning som skulle innebära en uppföljning av hur de skyddade klarar sig efter det att de lämnat skyddsboendet.

Skyddsboendets slussfunktion och samarbetet med socialtjänsten

Socialtjänsterna och andra institutioner har möjligheten att använda skyddsboendets slussfunktion, vilket innebär att få råd och konsulentbistånd rörande hedersproblematiken, stöd i bedömningen av de hjälpsökandes situation, samt information om placeringsmöjligheter både inom och utanför länet. Denna sluss- och rådgivningsverksamhet har under projekttiden varit kostnadsfri, och den är öppen för förfrågningar från hela landet. Det har visat sig att denna konsulentverksamhet är mycket uppskattad av de socialsekreterare som intervjuats, speciellt när de stått inför komplicerade fall, eller när det är första gången de ställts inför den här typen av problematik. Socialsekreterarna uppskattar bl a att skyddskonsulenterna inte nöjer sig med en telefonkontakt, utan mycket snabbt personligen kommer för att träffa den utsatta personen för att resonera om hur ärendet skall kunna hanteras och ta ett samlat grepp om problemet. En undersökning av de nya kontakter som togs med skyddskonsulenterna under två olika veckor visade att mer än hälften av förfrågningarna kom från socialtjänster utanför länet, indikerande att skyddsboendet är på väg att bli just den nationella resurs som det var tänkt att den skulle bli.

När socialtjänsten beslutar om placering köper de tjänsten boende-skydd-stöd av skyddsboendet. De socialsekreterare som intervjuats om samarbetet och placeringarna är mycket nöjda. De känner sig trygga, och de anser att Grynings skyddsboende erbjuder ett mångsidigt och professionellt arbete utfört av personer som är duktiga på att finna flexibla och fungerande lösningar. De accepterar i stor utsträckning skyddsboendets bedömningar och rekommendationer. De placeringar som var aktuella vid projektperiodens slut var till två tredjedelar placeringar från socialtjänster inom länet medan en tredjedel var från kommuner i andra län.

Skyddsboendet måste anses uppfylla sin slussfunktion väl, och att även ha lyckats mycket bra i samarbetet med socialtjänsten och med att vara resurs för socialtjänster såväl inom länet som i södra och mellersta Sverige.

Slutreflektioner

Skyddsboendet löser en del av den komplicerade problematiken kring människor som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, och den sammanfattande utvärderingen är att uppdraget löses på ett kompetent, reflexivt och mycket professionellt sätt. Men det återstår stora insatser som ingår i socialtjänstens uppgifter. Dessa uppgifter handlar om arbetet med familjerna, såväl preventivt som under tiden en person lever skyddad, på så sätt att den skyddade får möjligheter att någon gång kunna återgå till att ha kontakt med sin familj. Det gäller även arbetet med att ställa förövare inför rätta, och markera att samhället inte tolererar våld, hot och brott mot mänskliga rättigheter. Viktigast är naturligtvis att samhället på ett bättre sätt lär sig analysera de processer som medverkar till att skapa och återskapa förtryck i hederns namn, och går djupare in i en förändringsprocess som skapar integration och kommunikation, och som visar att våld och förtryck inte kan accepteras.

BAKGRUND

> Du vet att man måste vara oskuld när man gifter sig inom min kultur – och jag hade träffat den här killen - vi blev ihop. Sen om jag blir bortgift och inte är oskuld, då är det kört för mig. Jag tror att dom hade kontrollerat innan jag gifte mig om jag var oskuld, jag hade mycket press på mig. Så jag hade mycket problem hemma. Min pappa skulle slå till mig, jag kommer inte ihåg vad det var. Pappa sprang efter mig med en träpåk. Det är tur han inte fick tag i mig för när han slår, slår han rejält. Jag kände att det är kört för mig, att han slår mig ihjäl. Det är inte ovanligt att en pappa slår sin dotter i vår kultur. Den gången bestämde jag, att jag måste komma hemifrån. (Intervju med en ung kvinna, maj 2007)

Begreppet hedersrelaterat våld kom in det svenska språket och det offentliga medvetandet i Sverige efter morden på unga kvinnor med bakgrund i etniska minoritetsgrupper, mord som noga planerades och genomfördes av kvinnornas nära släktingar. Rättegången efter morden på Pela Atroshi som inleddes juni 2001, och Fadime Sahindal som mördades i januari 2002, väckte en intensiv medial och politisk debatt om orsak och ansvar för att detta kunde hända och om vilka åtgärder samhället borde vidtaga.

Dåvarande integrationsminister Mona Sahlin blev djupt berörd av tragedin, och speciellt vittnesmålet från Breen, Pelas syster, som hade bevittnat mordet på sin syster och stod upp mot mördarna i rätten, fick henne att agera. I flera intervjuer uttryckte Mona Sahlin att hon ansåg att samhället hade svikit, och att man måste ändra sin förståelse av det som hade hänt och stödja de utsatta flickorna. ”Samhället har länge visat en oerhörd flathet, rädsla och okunnighet när det gäller situationen innanför dörrarna i många hem. Själv har jag varit rädd för att bli en del av en rasistisk argumentation, och då har jag hellre ”blundat” och svikit flickorna. Där har jag fått upp ögonen” (DN. 8 juni, 2001).

Under våren 2002 gav regeringen i uppdrag till länsstyrelserna i de tre storstadslänen att kartlägga hur många unga kvinnor som kunde antas behöva stöd och skydd som en följd av att de lever under våld, hot och stark kontroll i patriarkala familjer; ”utsatta flickor i strängt patriarkala familjer”, som det formulerades. I Göteborgsregionen uppskattade man att det kunde röra sig om närmare 200 flickor mellan 12 och 18 år och en kompletterande kartläggning för övriga länet visade på att ytterligare 70-talet flickor hade sökt samhällets hjälp mot hedersrelaterat förtryck (Länsstyrelsen Västra Götaland, 2002:40; 2004:4). Kartläggningarna visade på stora behov av insatser riktade till utsatta flickor och deras familjer, såväl som på behov av kunskapsbildning om våldets mekanismer och om lämpliga arbetsmetoder. År 2003 beslutade den dåvarande regeringen, efter förslag av Mona Sahlin, att regeringen skulle göra en särskild satsning, och under åren 2004-2007 beviljades totalt 200 miljoner kronor till en rad insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Huvuddelen av pengarna fördelades till länsstyrelserna. Länsstyrelserna i hela landet fick i uppdrag att fördela bidrag till projekt inriktade på *förebyggande arbete* med vikt på samordning på lokal och regional nivå, metodutveckling rörande arbetet med familjer, attitydpåverkan speciellt riktad till män och pojkar, samt utbildning av personal som kommer i kontakt med problematiken, såväl som utbildning inom etniskt baserade organisationer och i trossamfund. Länsstyrelserna i de tre storstadslänen, Stockholm, Västra Götaland och Skåne, fick i tillägg till detta även uppdraget att utveckla *skyddat boende*, vilket bl a innebär att främja utvecklandet av olika former av skyddat boende, att samarbeta och utbyta kunskaper, att förse landets kommuner med kunskap om skyddat

boende samt att fungera som en sluss mellan verksamheter som söker en placering och de skyddade boendena (Regeringskansliet, Justitiedepartementet, Riktlinjer för fördelning av stöd till insatser för ungdomar som riskerar s.k. hedersrelaterat våld. 2004, 2005, 2006). Som en del i arbetet genomförde de tre storstadslänen år 2004 en nationell kartläggning av skyddsboendet och av det uppskattade antalet utsatta flickor i landet. Länsstyrelserna i hela landet redovisade tillsammans 1500-2000 hos myndigheter och organisationer kända fall, men understryker att det rör sig om underskattningar på grund av problemets natur (Samverkan för skyddad boende, 2004).

I (dåvarande) regeringens definition av våld i hederns namn formuleras detta som att det är ”en del av det patriarkala våldet”, en del av könsmaktsordningen. Men inom en patriarkal könsmaktsordning är det speciella med hedersvåldet att det ”uppmuntras av kollektivet som ett led i ett strukturellt och institutionaliserat förtryck och utgör ett medel för att utöva kontroll av individer, primärt kvinnor och flickor, i samhällen där heder får innebörden av kontroll av kvinnors och flickors sexualitet” (Regeringskansliet, 2005, s. 26-27). I tidiga formuleringar talades det om flickor och kvinnor i starkt patriarkala familjer, medan senare regeringsskrivningar använder begrepp som ”personer som lever med stark kontroll och hot från sina familjer”.

Under de tre år som den speciella satsningen har pågått, har regeringen ändrat och utvidgat målgruppen för skyddat boende utifrån de erfarenheter och kunskaper som projekten genererade. I början var den grupp, som kunde tillgodoses med detta speciella skydd, definierad som flickor/kvinnor i åldern 15-20 år. Åldersgränsen flyttades sedan till 25 år, och även kvinnor och par äldre än 25 år med omyndiga barn skulle kunna skyddas. Gruppen vidgades till att även omfatta pojkar och män, och specificerades att även sexuell läggning skulle kunna utgöra en grund för behov av skydd.

I Västra Götalands tillsatte Länsstyrelsen en referensgrupp som skulle arbeta med regeringsuppdraget. Referensgruppen omfattade personer från kommunerna, länsstyrelsen, frivilligorganisationer och oberoende experter. I gruppen kom man fram till att ett skyddat boende i lägenheter med stöd var den bästa lösningen för de utsatta flickorna, och referensgruppen vände sig till olika instanser inom länet för att finna en huvudman som ville ta på sig ansvaret för att bygga upp verksamheten. Det blev slutligen Gryning Vård AB som åtog sig att utveckla idén om skyddat boende i samarbete med en konsulent anlitad av referensgruppen, och Skyddsboendet blev således ett projekt inom Gryning Vård AB (Olofsson 2005).

Gryning Vård AB bildades i juli 2001 och ägs av kommunförbunden och kommunalförbunden i Västra Götaland. Bolagets uppgift är att ”utveckla och tillhandahålla vård-behandlings-utrednings- och rådgivningsresurser inom det sociala området samt att idka annan därmed förenlig verksamhet.” Merparten av bolagets verksamhet består av att driva hem för vård och boende, HVB, men även familjehemsvård och öppenvård ingår i verksamheten. Gryning är landets största privata vårdorganisation inom socialtjänstens område (Gryning Vård, Årsredovisning 2005).

UTVÄRDERINGEN OCH DESS GENOMFÖRANDE

Vid avslutningen av perioden med de speciella regeringspengarna önskade Länsstyrelsen i Västra Götaland att en oberoende utvärdering skulle genomföras och vände sig till Göteborgs Universitet, institutionen för socialt arbete. Utvärderingen är genomförd under våren 2007 med en arbetstid motsvarande fyra månaders halvtidsarbete. Den avser perioden 2004-04-01 till 2007-03-31, vilket är den period för vilken länet har beviljat speciella medel. Datainsamlingen avslutades i juni 2007. Utvärderingen omfattar den del av länsstyrelsens uppdrag som berör *skyddat boende*. Den andra delen av länsstyrelsens uppdrag, att utveckla förebyggande arbete, ingår inte i föreliggande utvärdering.

Länsstyrelsen önskade att följande fem områden skulle belysas i utvärderingen:

1. Skyddsboendet och dess behandlingsresurser.
2. De som skyddats, vilka är det, deras behov av skydd, och deras åsikter om skyddsboendet.
3. Skyddsboendets sluss- och rådgivningsuppgift.
4. Tillgång och efterfrågan på skyddat boende.
5. De som placerar och medfinansierar, dvs. socialförvaltningarna, deras kontaktvägar till skyddsboendet, ansvarsdelning, uppfattningar om insatsen.

Som utvärderare har jag inom den begränsade tidsramen lagt huvudvikten vid att lyssna på de olika parterna och deras uppfattningar om de insatser som har gjorts av skyddsboendet och om problematiken hedersrelaterat våld.

Jag har intervjuat två ledare i Gryning AB, fem skyddskonsulenter i skyddsboendet, varav en dessutom är enhetschef för enheten skyddsboende, sju skyddade personer, två familjehemsföräldrar, fyra socialsekreterare i socialtjänster i Göteborg och två socialsekreterare i socialtjänster i kommuner i andra län. Totalt har jag genomfört ett tjugotal intervjuer, alla inspelade med voice-recorder.

Intervjuer med skyddskonsulenterna

Dessa rörde sig om deras uppfattningar om hela insatsens utveckling, om erfarenheter, vad de såg som utmaningar och lösningar, deras förståelse av problematiken om hedersrelaterat förtryck, samt deras syn på den nödvändiga vidareutvecklingen av arbetet. Vi tog utgångspunkt i konkreta fall och vad som hade gjorts i olika faser, för att få fokus på det faktiska arbetet och utifrån det konkreta ge den intervjuade möjlighet att reflektera över sina beslut och sitt arbetssätt. Skyddskonsulenterna ombads dessutom att fylla i ett dagboksblad för varje *ny* förfrågning de tog emot under vecka 13 och vecka 22.

Intervjuer med de skyddade

Jag har med hjälp av skyddskonsulenterna valt ut sju personer för intervjuer och försökt att i urvalet få fram en variation i bakgrund, ålder, kön samt i hur långt de har kommit i processen. Fyra unga kvinnor, två unga män och en mamma med barn är intervjuade. Därtill kommer en stor mängd fallbeskrivningar, som är förmedlade till mig i intervjuer med de andra aktörerna.

Den största metodiska och etiska utmaningen i utvärderingen var intervjuerna med personer som har upplevt sina liv som så hotade och begränsade att de lever i skydd. Intervjuer med människor i utsatta och sårbara situationer kan innebära ett nytt trauma för de utsatta, och det kan finnas en risk för exploatering av deras livsöden. Men mot detta hänsynstagande måste ställas nödvändigheten av att genomföra en hållbar utvärdering, och i denna process måste de personer som insatsen riktar sig till få komma till tals. Lösningen var att begränsa antalet intervjuer till det absolut nödvändiga. Skyddskonsulenterna i Gryning tog de nödvändiga kontakterna och erhöll tillstånd från sex personer till att jag kontaktade dem. Därefter skötte jag kontakten och intervjun. Inga andra personer var närvarande under intervjuerna.

Strax innan jag genomförde mina intervjuer, hade även socialstyrelsen intervjuat alla som var nyinskrivna i skyddsboende med stöd av länsstyrelserna under perioden april-oktober 2006, intervjuer som dessutom följs upp med intervjuer med samma grupp ett år senare. I Grynings skyddade boende har det rört sig om ca 25 intervjuer och lika många uppföljningsintervjuer. Dessutom hade åtta unga kvinnor i skyddsboendet intervjuats av studerande på psykologprogrammet vid Göteborgs universitet. Skyddsboendet hade således redan ett stort arbete med att organisera intervjuer, och många av de skyddade hade redan utfrågats, vilket var ett extra skäl till att jag begränsade antalet intervjuer med de skyddade till ett minimum.

De frågor jag ställde rörde sig inom några få huvudområden: Vad är det som du har upplevt som gör att du behöver skydd? Hur gick det till när du sökte hjälp? Vad har hänt dig under den tid du har levt i skyddat boende? Hur ser du på din framtid?

Intervjuer vid socialförvaltningarna

Jag har valt ut fyra socialförvaltningar i Göteborg samt två socialförvaltningar utanför länet, vilka haft eller har placeringar i Grynings skyddade boende. Valet av socialförvaltningar, och kontakten med dessa, har jag själv stått för utifrån befintlig dokumentation om placerande kommuner och stadsdelar. Intervjuerna gjordes med personer som haft eller för närvarande har ärenden som rör sig om hedersrelaterat våld och skydd. Jag koncentrerade mig på några huvudfrågor: Hur definierar du hedersrelaterat våld eller förtryck och skiljer det från annat våld? Hur har du hanterat ett visst fall (här har vi gått igenom hela förloppet i ett sådant fall)? Hur bedömer du den insats Gryning har gjort genom hela detta förlopp? Och slutligen: Hur ser du på den framtida utvecklingen när det gäller hedersproblematiken och samhällets insatser?

Anonymitet och sekretess

När jag återgivit intervjuer har jag enbart angivit vilken kategori den intervjuade tillhör, men inget namn. Skyddskonsulenter betecknar jag med K, socialtjänstemän med S, medan skyddade personer fått olika bokstäver. När mina frågor finns med är jag markerad med M. Jag har tagit bort alla namn på personer som nämns i intervjuerna och ersatt dessa med personens befattning. Läsaren förstår förstås att de intervjuade själva använder namn, speciellt på skyddskonsulenterna, men får förlåta mig för den lätt byråkratiska stil som smyger sig in i intervjun, när jag t. ex. skriver enhetschefen i stället för namnet. Ortsnamn finns inte heller nämnda i texten. I återgivningen av intervjuer med skyddade, och även i andra livshistorier, är vissa persondetaljer ändrade eller utelämnade för att säkra anonymiteten.

INSATSEN SKYDDAT BOENDE I GRYNING

Gryning Vård AB fick ansvaret att arbeta fram de grundläggande idéerna i ett projektförslag om skyddat boende, som svar på regeringens uppdrag. Förslaget innehöll två stolpar: *en lägenhetsbank och en slussfunktion*. Traditionella former för boende för människor som behöver samhällets skydd är *familjehem* och *institution*. *Lägenhetsbanken* bygger på en annan idé, som Västra Götalands Län och Gryning kom överens om. Alla krafter skulle satsas på att utveckla en form av boende i egen lägenhet, med professionellt stöd och möjlighet för den boende att så småningom själv kunna överta hyreskontraktet och leva ett nytt eget liv. *Slussfunktionen* innebär att olika instanser, främst socialförvaltningar i och utanför länet, som efterfrågar råd om skyddsboende, skall ha tillgång till konsultation, rådgivning och kunskap om tillgängliga former för placering i skyddat boende. Målsättningen är att alla socialförvaltningar, inte bara i länet men i landet, skall känna till slussfunktionen och se den som en naturlig instans att vända sig till.

I september 2003 formulerades en första ansökan från Gryning, och Länsstyrelsen beviljade två miljoner kronor för perioden 2004-03-31 till 2005-04-01. Man antog att det fanns ett behov av skyddat boende för tio flickor i åldern 16-20 år från Västra Götalands län och fem flickor från andra delar av landet. Lägenhetsbanken skulle utvecklas till att omfatta tio möblerade lägenheter med tillknutna stödpersoner, där hotade unga kvinnor skulle kunna bo i säkerhet och med stöd skapa en ny tillvaro. Dessutom tänkte man sig att det skulle finnas behov för fem utbildningsplatser vid exempelvis folkhögskola. Man åtog sig att alltid ha två möblerade akutlägenheter med stödpersoner till hands för placering. Två konsulenter skulle anställas för att ansvara för utveckling av skyddsboende och slussfunktion.

Under 2004 ansökte Gryning om, och fick beviljat en extra finansiering för att få möjlighet att under ett år pröva verksamhet med tre familjehem som skulle kunna ta emot hotade unga flickor, samt för att kunna utöka med en konsulent på halvtid. Länsstyrelsen beviljade Gryning tre miljoner i stöd till fortsatt verksamhet för perioden 2005-04-01 till 2006-03-31, och därefter beviljas 2,9 miljoner till fortsatt verksamhet under perioden 2006-04-01 till 2007-03-31.

Vid slutet av denna period har organisationen utvecklats till att omfatta fem skyddskonsulenter, varav en är chef för såväl skyddsboende som slussfunktion. En administratör på deltid har anställts och det finns ca 15 kontrakterade stödpersoner, antalet något beroende av aktuellt behov. 20 möblerade lägenheter administreras av organisationen, fem specialutbildade familjehem är kontrakterade. Samarbetsavtal finns med psykologverksamhet, som är specialiserad på integration och rehabilitering, och med olika institutioner. Målgruppen har utvidgats i takt med regeringens ändrade direktiv, och numera är åldersgränsen 25 år, men kan utvidgas så att även äldre ensamstående eller par med hotade omyndiga barn kan skyddas, och skyddet omfattar även pojkar eller unga män som är hotade av eller utsatta för hedersrelaterat våld. I februari 2007 finns 81 personer placerade i Grynings skyddade boende.

Vårdflätan i det skyddade boendet

Det arbetssätt som nu används för att ta hand om en person i behov av skydd, från det första samtalet från en socialförvaltning tills dess att personen kan slussas ut till ett liv med eget ansvar, har utvecklats och finslipats under de tre åren. Den modell som nu gäller, en *vårdfläta*, finns beskriven med angivelse av arbets- och ansvarsfördelning mellan de olika aktörerna i varje del av flätan (Dokument i Skyddsboendet daterad 2006-12-19; Skyddsboendets årsredovisning 2006). Det måste dock understrykas att det rör sig om en modell, men att varje enskilt ärende bedöms utifrån sina egna premisser, och att modellen anpassas till varje enskilt ärende.

Akutfasen. Början på processen är att en socialförvaltning ringer skyddsboendet om en person som de anser behöver skydd på grund av hedersrelaterat våld eller hot. Redan på telefon resonerar man om huruvida fallet kan anses tillhöra målgruppen och vilka placeringar som kan komma i fråga. Behövs ett omedelbart ingripande eller finns det utrymme för uppklarande samtal med kvinnan? Man bestämmer en tid för en träff. Denna fas kan vara kort; när det rör sig om akutfall agerar man omedelbart. Det kan också, vilket är mer vanligt, röra sig om en längre process, där skyddskonsulenterna är rådgivare för socialtjänsten och för den utsatta personen, där det förs flera samtal och intervjuer, och där olika möjligheter att agera och förändra flickans situation undersöks.

Placeringsfasen. När omhändertagande är beslutat av socialtjänsten åker socialsekreteraren, en skyddskonsulent och den skyddade tillsammans till den plats, som utgör första anhalten i vårdflätan. Det är antingen frågan om en institution eller en placering i det som omnämns som ”boende i kollektiv miljö”. I det första fallet är det någon av Grynings HVB (hem för vård och boende) där främst de lite yngre placeras, vilka måste ha tät tillgång till personal och skydd. Annars används ett institutionsliknande boende som finns i regionen, där det finns ett antal individuella lägenheter, men med närhet till personal dygnet runt. Under institutionsvistelsen, som kan vara några veckor eller någon månad, är det meningen att kvinnan skall kunna hämta sig och komma lite till ro med tillgång till personal hela tiden, och att hennes behov och situation ska utredas. En vårdplan ska upprättas av socialtjänsten. Alla åtgärder som rör skyddade personuppgifter[1] sätts i gång. Skyddsboendet utarbetar en hotbildsanalys, vilket numera sker enligt en fastlagd mall.

Det långsiktiga skyddsboendet. Under institutionsvistelsen görs en bedömning av den mera långsiktiga placeringen. Skyddsboendet planerar för de nästa stegen enligt uppdrag från socialtjänsten. Placeringsmöjligheter kan vara skyddslägenhet på hemlig ort eller familjehem inom skyddsboendet. Det kan även bli frågan om att slussas till boende och utbildningsplats på en folkhögskola med skydd, en möjlighet som hittills inte använts mer än vid ett eller två tillfällen, eller möjligen till HVB utanför Gryning. Socialtjänsten beslutar om placeringen och nytt avtal ingås. Denna fas är lång. Erfarenheten fram till nu är placeringar på 2 till 2 1/2 år. Det är i denna fas som skyddsboendets stora insats äger rum med en komplex kombination av praktiskt och psykosocialt stöd, med målsättningen att den skyddade så småningom skall kunna leva ett eget liv utan skydd. Under denna period förekommer uppföljningsmöten mellan socialtjänsten, skyddsboendet och den

[1] Skyddade personuppgifter hanteras av Skatteverket och omfattar sekretessmarkering och kvarskrivning. Sekretessmarkering innebär att personuppgifter från folkbokföringsdatabasen inte lämnas ut. Kvarskrivning innebär att den verkliga bostadsorten efter en flyttning inte framgår av folkbokföringen, men att personen är kvarskriven på sin gamla folkbokföringsort i högst tre år. Den gamla adressen tas bort och personen registreras som ”på församlingen skriven” och skattekontoret på den gamla folkbokföringsorten anges som adress. All post går då till skattekontorets chef, som har adressen manuellt förvarad och kan vidarebefordra posten (www.skatteverket.se/folkbokföring).

skyddade i princip var sjätte vecka. Ansvaret är socialtjänstens, men oftast är det skyddsboendet som arrangerar mötet. Denna fas kan innehålla flera ändringar och omplaceringar. Under senare tid har skyddsboendet börjat föreslå familjehem som den första placeringen i en del fall, för att sedan slussa den skyddade vidare till egen lägenhet. Säkerhetsskäl kan göra att den skyddade måste flytta till annat boende, mycket kan inträffa.

Avslutning. Socialtjänsten fattar beslut om avslutning av insatser. Detta sker naturligtvis i samråd med skyddsboendet och den skyddade. Avslutningen innebär i det idealiska fallet att den skyddade har ett eget boende, kan hantera ett nytt liv och själv ta hand om sitt skydd.

Skyddet

Att skydda den utsatta person fysiskt är den första och mest övergripande uppgiften. En skyddskonsulent är ansvarig för den placerade och följer henne genom hela förloppet, samt har det övergripande säkerhets- och koordineringsansvaret. En hotbildsanalys görs i början av placeringen med information om vem som utgör hotet, platser den skyddade inte får vistas på, personer som det går att ha kontakt med, osv. Hotbildsanalysen följer numera en fast mall som är utarbetad av Gryning i samarbete Kruton, det skyddade boendet i Stockholm. Denna mall är noga genomarbetad, och enligt skyddsboendet fungerar den bra och har gett ett stöd till att genomföra noggranna analyser av hotets karaktär och risk. Kvarskrivning, skyddad identitet, samt konstruktionen av en livshistoria som inte avslöjar är även dessa delar av skyddsuppgiften. De skyddsbedömningar jag har läst är numera oftast 5-6 sidor långa och verkar väl genomarbetade. De ger information om flickans bakgrund, bakgrunden för hotet, hennes tidigare livssituation samt vilket skydd som kan behövas. Man kan se en klar utveckling från de tidiga fallen till de senare, med en successivt mer genomskriven hotbildsanalys.

Placeringsstället väljs utifrån hotbildsanalysen och säkerheten är noggrant analyserad och säkerställd. Den första anhalten är oftast inom en institutionell ram, bl.a. för att säkra det fysiska skyddet. Speciellt när man tar emot en person och inte har avklarat hotbildens omfattning och natur är det endast en institutions ramar som kan ge skydd och säkerhet.

> Ja, det är bra för att de blir begränsade, fysiskt. Om de kommer och soc inte vet någonting och de kommer till oss och behöver ett skyddat boende, så kan jag inte skydda dom om jag inte har en fysiskt hinder. Och institution är det enda som ger ett fysiskt hinder. Ett familjehem är inget fysiskt hinder, där finns telefoner, datorer (enhetschefen).

Vid valet av lägenhet bemödar man sig om att hitta en lägenhet i bra och säkra grannskap med blandade boendegrupper med både svensk och invandrarbakgrund, där den skyddade inte möter någon av sina släktingar men inte heller skiljer sig markant från befolkningen i övrigt. Säkerhetsrutinerna genomgås noga. Vid alla uppföljande möten mellan socialtjänst, skyddskonsulent, stödperson och den skyddade diskuteras hur skyddet fungerar och behovet av justeringar av skyddsåtgärderna. Över tid är ju avsikten att den skyddade skall kunna leva ett eget liv och själv hantera sitt skydd. Säkerhetsåtgärder innebär bl a larm i bostaden, att lämna den gamla mobiltelefonen och att använda mobiltelefoner med kontantkort som ofta byter nummer, att alltid dygnet runt ha tillgång till ett nummer att ringa till om det uppstår något riskläge. Det största hotet mot säkerheten är faktiskt ofta den skyddade själv. Det är så svårt, det krävs att man ständigt passar sig och tänker sig för, har svar att ge om någon frågar varför bor du här, var

kommer du ifrån, osv. Skyddet begränsar de skyddade, speciellt i början, på ett sätt som de kan ha svårt att ta till sig och acceptera.

Under de tre år verksamheten har pågått har det *inte* hänt någon gång att skyddet har havererat och personen har bortförts eller skadats. Hastiga flyttningar har genomförts i de få fall där skyddade personer har träffat på släktingar eller bekanta, eller, vilket varit mer vanligt, den skyddade själv har brustit i att skydda sig. Man måste helt klart göra bedömningen att verksamheten uppfyller den uppgift de har åtagit sig om att etablera ett skydd.

Umgängesrätten – ett hot mot skyddade kvinnor och barn

Farliga situationer har ibland skapats av andra delar av det sociala systemet, främst genom krav från familjerätten om att skyddade mammor ska se till att deras barn har umgänge med den pappa som mamman har sökt och fått skydd emot. I materialet refereras till flera fall där familjerätten har beslutat att gemensam vårdnad skulle fortsätta och faderns rätt till umgänge verkställas, även om moder och barn lever under skydd. En mamma lever i skydd med sin 4-åriga dotter. På deras tidigare bostadsort lever flickans pappa som kräver umgänge med barnet. Familjerätten iordningställer ett scenario där mamma och barn varannan vecka skall sätta sig på ett tåg och åka 3-4 timmar. De måste av säkerhetsskäl gå av på olika stationer som inte är den tidigare bostadsorten. Här skall de mötas av en kontaktperson som ska ta barnet och mamman till en säker mötesplats där pappan befinner sig. Mamman ska vara i ett annat rum under tiden som barnet och pappan och kontaktpersonen träffas. Därefter ska proceduren upprepas baklänges för hemresan. Vid ett sådant tillfälle var pappan inte inne på det avtalade rummet när mamman och barnet kom, utan kunde alltså ha befunnit sig utanför och haft möjlighet att attackera henne eller barnet. Under en hel dag ska mamman och ett litet barn alltså resa med tåg fram och tillbaka genom Sverige och mamman genomlida ångesten att komma till den stad där hon är hotad och utlämna sitt barn till en man hon är skyddad mot. Mamman genomförde flera sådana mardrömsresor, men eftersom barnet vägrade att ha kontakt med pappan gick familjerätten slutligen med på att hålla en paus med umgänget.

Noterbart är att mammans socialsekreterare avrådde henne från att genomföra pålägget om umgänge eftersom han ansåg det allt för riskfyllt**.** Skyddsboendet står här i en konflikt mellan deras uppdrag att skydda och familjerättens sätt att bedöma fäders rättigheter till umgänge. I en färsk forskningsrapport om rättsfall rörande verkställighet av umgänge, påpekas, liksom i tidigare forskning inom detta ämne, att även om barnets bästa skall vara avgörande vid verkställighet av umgänge ”är det ändå uppenbart att barn exponeras för problematiska situationer på ett sätt som verkar svårt att förena med principen om barnets bästa”. Studien påpekar hur rätten förbiser barnets vilja, i inget av rättsfallen i studien har barnets motvilja mot att träffa umgängesföräldern tolkats som den ’verkliga’ viljan, och umgänget blir barnets plikt och en förälders rätt, med mycket problematiska konsekvenser för barnet (Höjer & Röbäck, 2007 s. 129-132).

Det praktiska stödet

Det praktiska stödet är omfattande, eftersom det innefattar att skaffa fram fullt möblerade säkra lägenheter samt alla andra praktiska aspekter kring att etablera ett vardagsliv.
I länsstyrelsens beslut om finansiering till skyddsboendet specificeras noga alla uppgifter i samband med lägenhetsbanken, som att skaffa fram säkra lägenheter, förhandla kontrakt och möblera lägenheterna. Det är ett omfattande uppdrag som tar mycket tid och kreativitet i anspråk. Bara det att hitta lägenheter i Göteborg är inte alls något enkelt

uppdrag. Jag har besökt två lägenheter som var fräscha, väl möblerade och inte på något sätt andades institution; de andades 'hem'. Denna uppgift sköts av skyddskonsulenterna, som numera har ansvar för 20 lägenheter.

Om den skyddade hade bott i lägenheten längre än ett år när placeringen avslutades, var det under de första åren möjligt att utlova att den placerade själv fick överta kontraktet, om hyresvärden godkände detta, och även behålla möbler och utrustning i lägenheten. Detta betyder ju samtidigt att nya lägenheter måste kunna hittas och möbleras. Under det sista året, 2007, har det inte längre varit möjligt att lova den skyddade att få ta över kontraktet; hyresvärdarna vill behålla Gryning som sin trygga hyresgäst, och skyddsboendet har alltför svårt att hitta nya lägenheter, som kan uppfylla de höga kraven på säkerhet och anonymitet. Däremot hjälper man den skyddade att hitta ett annat boende när utslussningen närmar sig, och de får fortfarande ta med sig möblerna.

Andra praktiska uppgifter handlar om att hitta skola, utbildning eller jobb, få något att fungera på fritiden, få tillgång till nya sociala kontakter, hjälpa de unga med allt det som det innebär att leva i Sverige, såsom att öppna ett bankkonto, handla mat, göra en budget. Denna del av det praktiska stödet hanteras av den stödperson som varje placerad har, men under handledning och stöd från skyddskonsulenten. De personer som bor i familjehem får det praktiska såväl som det psykosociala stödet av familjehemsföräldrarna, som även de har handledning och kontakt med den placerades skyddskonsulent.

Det psykosociala stödet, vård och omsorg

Denna del av arbetet är den absolut viktigaste för att hela den långa processen mot ett nytt liv skall kunna lyckas, och här man har jobbat hårt med att finna hållbara arbetssätt. Grynings centrala ledning slår fast att skyddsboendet inte ger behandling. Kommunen beställer och betalar för ett uppdrag som rör skyddat boende i meningen boende-skydd-stöd, och detta är även villkoren i statsbidraget. Det ligger på kommunens socialtjänst att ordna behandling. Vistas personen på institution kan även institutionen ge behandling. Så låter det formellt. Men för att en person ska fungera under den extrema press som det innebär att lämna sin familj och försöka skapa en ny identitet måste hon få hjälp, omsorg, vård och behandling.

> Om hon inte får vård kan vi inte skydda (enhetschefen).

I verksamhetsberättelsen för skyddsboendet förklaras under rubriken "Vård-och behandlingsideologi" att man under åren har utvecklat ett allt mer kognitivt och miljöterapeutiskt förhållningssätt. Man har även utvecklat familjeterapeutiska kunskaper och har utbildat sig och studerat för att kunna implementera en transkulturell behandlingsmetodik. Den målgrupp som blev aktuell visade sig ha mycket svåra psykosociala problem och vara i behov av ett betydligt mer omfattande stöd, än vad de tidiga kartläggningarna hade indikerat. Under den tid personerna är skyddade behöver de hjälp med att komma framåt, med att skapa ett liv. Det är detta arbete med att utveckla adekvat stöd, som hela tiden pågår i skyddsboendets personalgrupp. Det finns inga färdiga mallar att tillgå, man söker själv utbildningar och tar vara på och bearbetar sina egna erfarenheter. När jag intervjuade personalen om arbetssätt märktes det tydligt, att jag kom in i en process i personalgruppen som pågick kontinuerligt med att bearbeta och revidera arbetssätt och söka nya lösningar.

Det är tydligt att det att lämna familjen efter många år av hot och kontroll innebär en kris och ett trauma för den som lämnar. En indikation på allvaret är flickors självmordsförsök under den första tid de är skyddade, och det kan även vara fråga om andra former av självdestruktivt och depressivt beteende. Denna kris behöver behandlas professionellt, och numera ingår fem samtal med psykologer specialiserade på tvärkulturellt arbete som fast del av skyddsboendet i familjehem. Men för nästan alla skyddade är detta alltför lite, och här är det socialförvaltningen som bestämmer om att bevilja extra stöd. Deras villighet att betala är mycket olika och skyddsboendet försöker då att få fram psykologstöd från andra håll. Speciellt ungdomsmottagningarna får beröm för sättet att hantera problematiken, och några unga har kunnat få samtal med psykolog på UM, medan det vuxenpsykiatriska behandlingssystemet inte har upplevts som adekvat eller tillgängligt.

Här berättar en skyddskonsulent om sin roll i det psykosociala stödet:

> K: Det är individuellt. Man får känna efter. Dom är väldigt olika dom här tjejerna. I första perioden talar jag bara, försöker att få henne på andra tankar. Sen ser jag ju att hon har problem och så berättar hon. Då är mitt ansvar att hjälpa henne. Det händer att jag har kontakt med hennes psykolog. Vi är ju som ett nätverk kring denna tjejen och vi samarbetar, soc, psykologen, jag.

En annan skyddskonsulent om vad hon försöker åstadkomma i sitt arbete:

> K: I början mår hon jättedåligt. Många tänker ”vad har jag gjort”. Hon måste få lov att sörja och må dåligt, då gäller det att stödja dom- se till att de inte är ensamma. Sen att hjälpa dom att fortsätta sina studier, många är duktiga i skolan, att börja leva ett normalt liv med kompisar.

Att skapa nya sociala nätverk

En viktig del i den stödjande insatsen är att hjälpa till med att skapa nya sociala nätverk, och här är familjehemsföräldrarna/stödpersonerna väldigt viktiga. Det är stödpersonen som har den dagliga kontakten och ska uppmärksamma hur den unga har det, om de har problem och behöver särskilt stöd. De ska hjälpa med det praktiska livet, men även med att skapa ett socialt liv.

I ett av familjehemmen har man utvecklat en modell med ”bredvid-boende” som de än så länge är ensamma om, där de unga har ansvaret för sitt vardagsliv men samtidigt närhet till ett nätverk i familjehemmet. I en stuga bredvid familjehemmet bor två skyddade unga kvinnor tillsammans och har eget hushåll. Familjehemsmamman vill följa dem en bit på vägen, men vill *inte* bli förälder. De skall kunna själva och får pengar varje vecka för att själva handla och laga mat. De får stöd i att lära sig, men sen sköter de det själva. Familjehemmet är hela tiden öppet så att de kan komma och prata, krypa upp i soffan, få kärlek när det behövs, titta på TV eller läsa sagor tillsammans. Det finns möjlighet att sysselsätta sig med trädgård och med keldjur i hemmet. De har gjort roliga saker tillsammans, rest lite. De får stöd i att komma ut i närsamhället och skapa nya kontakter.

En annan familjehemsmamma är inne på balansen mellan att vilja ge mycket kärlek och flickornas egna längtan att skapa nätverk åt andra håll:

> De har ofta aldrig blivit kramade, eller fått kärleksfulla tilltal. Många har varit hackkyckling i familjen. Jag skulle vilja göra mer ihop med tjejerna, inte bara att de bor här och sover och äter. Men de vill inte ha en ny familj. De vill inte komma in och känna sig hemma i en ny familj. De vill ha status bland kompisar i invandrarmiljön. Det är deras trygghetskänsla. Jag måste vara vuxen men inte förälder, alla hennes vuxna är ju borta.

Att bygga upp ett nytt nätverk i ett nytt sammanhang är en svår och långdragen process. Det är nog en av de största utmaningarna. Man har gruppträffar, där skyddade tjejer träffas och kan dela sina erfarenheter. De kan få uppleva att de inte är den enda som har det så kämpigt, som har upplevt så svåra saker. Men man var inte enbart nöjd med denna form, eftersom negativa och destruktiva förhållningssätt fick alltför stor plats. Nu är det två stödpersoner som har det som del i sin arbetsuppgift att hålla i grupperna och utveckla denna verksamhet.

När tjejerna bor i egna lägenheter får de själva bestämma ganska mycket i sina liv, och då kan ibland festandet gå till överdrift, som familjehemsmamman hade erfarit. Å andra sidan är ensamheten den största påfrestningen av alla. Nya sammanhang måste ju finnas. Man försöker nu att få några av de skyddade att ingå i nätverk där andra med invandrarerfarenheter finns, men inte bara från skyddsboende. Några sådana integrationsgrupper har fungerat bra.

Lösningen är inte bara att skapa mer kollektivt boende, även här finns problem som vi har diskuterat under flera intervjuer med skyddskonsulenter. Man kan inte ha personer ihop som tillhör samma etniska grupp av rädsla för ryktesspridning, inte heller tjejer som tillhör grupper som krigar mot varandra. De ska heller inte gärna vara på samma steg i sin process med att hantera ett nytt liv, utan helst ha olika erfarenheter.

Skyddsboendet har kontakt med utomstående professionella, som har kunskaper om psykosocialt stöd och har erfarenhet av att jobba i familjer med invandrarbakgrund. Man uppsöker aktivt den kunskap som finns, men samtidigt är det så, att beprövad kunskap inom detta problemområde faktiskt är ganska begränsad. Skyddskonsulenterna är själva några av experterna i landet och anlitas för utbildningar och kursdagar.

Samverkan, samarbete och tydlighet

Samarbete och tydlighet är viktiga komponenter både för att skydda och att stödja en person fram mot att kunna hantera sitt liv på nytt. Detta gäller både samverkan mellan skyddskonsulent och stödpersoner och inte minst samverkan mellan skyddsboendet och socialtjänsten.

I årsberättelsen betonas behovet av tydlighet i samverkan runt den skyddade i en situation av upplevd kaos och identitetsförlust:
”När den unga lämnar sin familj och sitt nätverk uppstår ett stort tomrum och en identitetsförlust uppstår som ska ersättas av en ny identitet i ett främmande sammanhang. Här krävs en tydlig struktur som ger ett adekvat innehåll och mening, risken finns annars att sökandet sker i fel sammanhang och får katastrofala följder. En ständig samverkan mellan de som finns kring ungdomen med tydlig arbetsplan och anpassat innehåll är en förutsättning för att arbetet med ungdomen ska lyckas. Finns inte enheten och strukturer blir det utrymme för manipulation och spel och risken för oplanerade hemgångar kan bli en följd av detta. Det har därför klart framgått att tydlighet mellan de inblandade myndigheterna och täta uppföljningar har givit bra resultat och därmed inneburit få oplanerade hemgångar”
(Årsredovisning Skyddsboendet, 2006).

Uppföljningsmötet var sjätte vecka är en del av detta samordnande. Även om det formellt är socialtjänstens ansvar så har skyddsboendet tagit på sig att se till att det händer. De

inkallar och koordinerar möten. Vad jag kan se är det en stor regelbundenhet i dessa möten. Sen är det socialtjänstens ansvar att dokumentera mötet, och det ska finnas i journalen och vara underskrivet av den skyddade, konsulenten och socialsekreterare.

Här beskriver en skyddskonsulent uppföljningsmötet och samarbete och arbetsdelning mellan skyddskonsulent och stödperson:

> K: På uppföljningsmöten bestäms hur man ska arbeta vidare med ärendet med soc, klient, stödperson, skyddskonsulent. Jätteviktig del i arbetet. Stödpersonerna är dom som utför arbetet och jag hjälper stödpersonen. Det är bra med denna arbetsfördelning, den fungerar, vi glider inte in i varandras uppgifter. Jag är med till att välja stödperson utifrån klienternas behov. Jag vill att de har en viss utbildning, vi har personal från behandlingshem, det fungerar väldigt bra. De får tjänstledigt.
> Vi behöver utbildade professionella stödpersoner. Man måste också veta mycket om det svenska samhället, hur det fungerar, vilka vägar går man.

I de intervjuer jag har gjort med både skyddskonsulenter, skyddade och socialtjänster framstår det som att samarbetet i de flesta fall fungerar utmärkt bra. Uppföljningsmöten hålls punktligt var sjätte vecka, och bara det är noterbart. Men det är även viktigt att det inte blir oklarheter, och att uppföljningsmötet kommer till klara beslut. Dokumentationen av uppföljningsmöten är ganska ojämn i de journaler jag har sett, ibland är de väldigt korta eller handlar enbart om skyddet, men inte om vad planen är för livet. En av de skyddade klagar över att det aldrig skrevs något om det man beslutade på möten, och att hon upplevde att det glömdes bort och att det blev oklart vad som bestämdes.

En familjehemsmamma är inne på behovet av regler och hur svårt det är för personer som har varit styrda så hårt att förvalta mer frihet, men även att det kan vara svårt som familjehemsmamma när man inte alltid är överens med skyddskonsulentens beslut. Hon följer de beslut som skyddskonsulenten föreslår, men hon kan tycka att även om flickorna är myndiga över 18 år får de ibland för mycket självbestämmande som de inte kan hantera. Hon reflekterar lite över sina erfarenheter:

> Gryning har sagt att vi inte kan bestämma över någon som är över 18. Men vi kan säga att i vårt hem gäller det och det. Jag kan säga vad jag tycker men inte bestämma.
> Den som har varit så bunden och nertryckt – de kan ju inte helt plötsligt bestämma själva. En del får välja själv i början, vad de vill, men är de mogna för det? De kan inte bo själv tycker jag. Jag tycker att man ska säga, vill du ha hjälp av Gryning, så är det här som gäller. Inte dalta så mycket med tjejerna, de har aldrig blivit tillfrågade tidigare. Förra sommarens tjejer fick alla fria tider, de var ihop förra sommaren, de gick för långt, de festar och har killar, vet inte hur man sätter gränser för sig själv. De kan inte bara välja bra, de väljer negativt.

En familjehemsmamma har själv tagit över ansvaret i de möten hon medverkar i. Hon säger att hon vill ha ordning och reda, så hon för protokoll under mötet som äger rum i familjehemmet, alla signerar och hon kopierar det med en gång till alla. När hon diskuterar hur hon samarbetar understryker hon den stora vikten av konsekvens och att man måste vara eniga, så det är en enhet runt flickan. Annars fungerar det inte.

> Bor du i skyddat boende måste det finnas regler.

Men, säger hon också

> Flickan måste få igenom något på mötet. De ska inte få nej till allt. Man måste vara lyhörd för flickan och i början kan man behöva köpa sig lite tid. Vi säger inte nej utan orsak, men sen är vi konsekventa.

Det som det rör sig om på möten är väldigt mycket vilka säkerhetsrestriktioner flickan måste acceptera, om hon kan gå ut, få besök av pojkvän, åka till centrum. Sådana

önskningar som ingår i ett normalt ungdomsliv, men som måste vara mycket noga genomtänkta för en person som är hotad och har skyddad adress och identitet.

Sammanfattning och rekommendationer avseende insatsen

Genom den treåriga verksamhetsperioden har man utvecklat en tydlig insatsmodell med en processinriktad vårdfläta, som innehåller flera successiva typer av boende med ständigt ökat utrymme för den skyddades eget ansvar för sitt skydd och sitt liv. De olika boendeformerna verkar fungera relativt väl, och att flera olika boendeformer finns, måste ses som ett bra beslut. Lägenhetsboendet med det praktiska och sociala stödet är väl genomtänkt i sin praktiska form, men innebär samtidigt en stor ensamhet för den skyddade, vilket kommer att diskuteras i några av de följande avsnitten. Det borde finnas möjligheter att etablera modeller för ett mer kollektivt boende i tillägg till vad som nu finnes.

Arbetsdelningen och ansvarsfördelningen mellan de olika ansvariga är tydligt beskriven, och det framstår som att man även följer denna beskrivning och får den att fungera. Skyddet, det praktiska stödet och samverkan verkar fungera mycket bra. Man har kunnat skydda alla som placerats, vilket måste ses som mycket positivt. Man skulle dock kunna önska en tydligare dokumentation av uppföljningsmöten och beslut och en ännu större satsning på att undvika oklarheter, eftersom just den här målgruppen befinner sig i ett så kaotiskt skede i livet.

Den stora utmaningen är det psykosociala stödet och nätverksbygget. Här har en bra kompetens byggts upp, med en mycket hängiven insats av skyddsboendets olika personalkategorier, men arbetet med att finna ett sätt att hantera svåra identitetskriser i gränslandet mellan en kollektiv och samtidigt förtryckande familjekultur och en senmodern individualitetskultur, har ännu inte funnit någon slutgiltig form. Här borde finnas stöd till vidareutveckling av skyddsboendets egna insatser, liksom även möjligheter till förstärkt psykologstöd för de utsatta och utprövning av andra modeller av psykologstöd.

PERSONALEN

Utbildning och resurser

Skyddsboendet är en enhet inom den stora moderorganisation Gryning Vård. Det är moderorganisationen som anställer personalen, och moderorganisationens samlade erfarenheter och resurser skall inte glömmas när man bedömer personalens kompetens och insatser. De fem skyddskonsulenterna är grundbulten i verksamheten. Dessutom finns sedan januari 2006 en administratör på deltid. Skyddskonsulenterna har alla en gedigen utbildning. De har högskoleutbildningar som socionom, socialpedagog, förskollärare eller en pol.mag med kompletterande utbildningar, och de har alla tidigare yrkeserfarenhet inom socialt och socialpedagogiskt arbete. Två av skyddskonsulenterna har utländsk bakgrund i länder där hederstänkande finns, och de har språkkompetens i relevanta språk. Under de tre år verksamheten har pågått har alla personalkategorier tagit del i utbildningar och kurser, och kursbudgeten är generös. Det sägs inte nej till önskningar om fortbildning. Tre skyddskonsulenter har våren 2007 påbörjat en längre utbildning i kris- och traumahantering. De hade gemensam handledning varannan vecka av en extern handledare, men har av tidsskäl slutat med handledningen under tiden de går kursen.

Stödpersoner har rekryterats bland personer med särskild kompetens; ofta är det personer anställda inom andra av Grynings institutioner som får tjänstledigt för att åta sig uppgiften som stödperson. Skyddsboendet har beställt speciella utbildningar för sin personal, t ex har alla stödpersoner och familjehemspersonal gått specialdesignade utbildningar. De fem familjehemmen har fått speciell utbildning, och gemensam handledning enbart för familjehemmen ges två gånger i månaden.

Viljan till att utveckla och utvecklas, att ta nya utmaningar hela tiden och att lära mer, är påtaglig i intervjuerna med skyddskonsulenterna:

> Det är det mest utvecklande jag någonsin har jobbat med. Vi känner oss priviligerade att kunna utveckla vårt arbete, att ha den friheten. Vi är inte kontrollerade.

Eller:

> Man är mer rutinerad så klart efter ett år. Men man blir aldrig klar, man möter hela tiden nya problem som man måste söka kunskaper om.

Och nästan likadant säger en tredje skyddskonsulent om det ständiga kunskapssökandet:

> Vi försöker lära oss, läser, går på föreläsningar. Försöker att ta reda på mer. Nu har jag en ny grupp jag måste lära mig mer om.

Skyddskonsulenternas motivation och engagemang i uppgiften är påtaglig. De är djupt engagerade i varje placerad människa, det är en verksamhet där den vanliga professionella gränsdragningen hela tiden utmanas, och som enhetschefen påpekar:

> De är så utlämnade och så totalt ensamma. Det självklart professionella är inte längre lika självklart. Flickorna blir så tajta med oss, när de stängs ute av familjen. … De vill inte lämna oss. Stödet fasas ut, men den här målgruppen kan man inte bara skära av. Det blir omänskligt.

En annan konsulent understryker att det jobb de gör rör sig om det mest grundläggande, om mänskliga rättigheter, det är det hon kämpar för i sitt yrke:

> Varje människa har rätt att bestämma över sitt eget liv. Det är mitt mål att påverka det. Varje kvinna skall kunna tänka självständigt. Man ska inte låta sig bli behandlad så.

Verksamheten är ny, personalen har pionjäranda, men samtidigt är tidspressen och ansvaret ständigt växande. Arbetsdagen är självständig, man planerar själv, håller koll på alla olika avtal och saker som ska ordnas och redas ut. Tiden på kontoret är mycket begränsad. Personalen träffas regelbundet varje måndag morgon, där alla ärenden gås igenom och nya inkommande uppgifter diskuteras. Ingen annan fast träfftid finns för all personal, men man når varandra på mobiltelefon eller korsar kanske varandra på kontoret någon gång under dagen. Jag har inte haft möjlighet att själv på nära håll följa någon personal i arbetet, men har bett om en beskrivning av arbetets innehåll, bl a genom att gå igenom allt som händer under en dag.

> M: Hur ser en arbetsdag ut för dig? Om du nu tar din kalender och tittar på dagen i går?
> K: Jag började faktiskt med utbildningen i kris- och trauma kl 9 -11.30. Sen hit och ringde några samtal och kollade e-mail och sen gjorde jag några besök. Det rörde sig om skola för en kille, en socialsekreterare, klienterna själva. SJ om en resa, hyresvärd om kontrakt. Polis om larmpaket, en advokat om en person i fängelse, som har misshandlat en kvinna som är skyddad, en annan polis om att en kvinna som ska träffa sin mamma och pappa ska vara på polishuset så det finns en trygghet. Sen åkte jag hit och fick lite mat och sen åkte jag till en skola i Göteborg och träffade en tjej som ska flytta hit från annan ort och vi ska se om skolan är en möjlighet. Skolan ska veta att hon är skyddad men får ingen historia alls, vet bara att hon är skyddad. Träffade rektor och SYO-konsulent. Sen ska vi skaffa henne en praktik.
> Sen åkte jag med tjejen till socialtjänsten. Det var ett missförstånd. Hemkommunen trodde att den nya kommunen ville betala. Hon är på institution nu och väntar på att flytta till lägenhet. Sen åkte jag hit igen och ordnade lite papper och ringde samtal.
> Fick också samtal utifrån från en klient, två stödpersoner, soc om ett pågående ärende om ett möte. Man ringer så mycket. Någon gång i veckan är det nya ärenden, men inte varje dag.

Samma konsulent avslutar med en reflektion över hur pressad jobbsituationen har blivit:

> K: Sen kunde jag önska att jag och mina kollegor kunde träffas lite mer. Det är ju inte mycket. En gång i veckan, på måndagen har vi möte, sen träffas vi kanske någon gång under veckan. Det måste bli mer personal, det är väldigt mycket klienter och väldigt lite personal. Ganska snart. Det får inte bli kvantitet så att man missar någonting, som kan bli farligt för en annan människa, för att man har för mycket saker att tänka på.

Samtidigt som antalet ärenden har ökat kraftigt har ju också antalet skyddskonsulenter och antalet stödpersoner utökats. Det underlättar naturligtvis, men kräver också en extra insats av de tidigare anställda med att träna och informera de nya. Med mer personal och flera ärenden blir behovet av klara administrativa rutiner tydligare. Allt kan inte rymmas i huvudet på de anställda.

Administrativa rutiner har inte varit någon viktig del i utvärderingen, men alla organisationer är beroende av att administrationen fungerar. I uppbyggnadsfasen har det inte funnits någon administrativt ansvarig, men det har varit en del av chefens ansvar i samarbete med moderorganisationen. Samtidigt rör det sig om en verksamhet som på grund av kravet på sekretess måste upparbeta helt egna rutiner, där inga dokument innehåller uppgifter som kan identifiera den skyddade personen, där inga data som innehåller personuppgifter kan lagras i dator, utan måste lagras på papper eller på disketter som förvaras i säkerhet, osv. Administratören har börjat bygga upp rutiner, men

om det redan från början funnits en administratör som hade etablerat rutiner hade arbetet underlättats betydligt.

Hur bedömer skyddskonsulenterna vad som är hedersrelaterat våld?

De fem skyddskonsulenterna delar en förståelseram och är tydliga med vad de menar är hedersrelaterat våld. De ser det som en del av ett patriarkalt förtryck, men tycker att det skiljer sig från andra kvinnofridskränkningar genom att en hel familj eller släkt är involverade i kontrollen och hoten, liksom att hela familjens ära är satt på spel. Den ständiga kontrollen, och de allvarliga begränsningarna i rätten till frihet, liv och respekt, är viktiga element i konsulenternas förståelse av hedersrelaterat våld. Deras förståelse bedömer jag ligger helt i linje med regeringens ursprungliga formuleringar. Här följer utdrag från intervjuer med tre av skyddskonsulenterna.

> M: Hur identifierar du målgruppen till skillnad från alla andra misshandlade?
> K: Jag tror att det finns en skillnad i hotbilden och även när jag pratar med dom. Det finns skillnad på vanliga kvinnofridsfrågor och hedersvåld. Kvinnofrid: det kan vara en man som är svartsjuk som slår sin kvinna och vill bestämma över en kvinna, för sin egen skull. MEN i hedersrelaterat våld så är det inte så. Det är en familj, en släkt en hel grupp som förtrycker en tjej, varför? Jo, för att behålla äran. Här finns det ett grupptryck, en gruppnorm.
> Han gör detta på grund av familjeäran för sin släkt han vill för varje pris…
> Inte för sin egen skull. Och just handlingen är ju legitim, dom tycker att man ska göra så.
> Men också jag kan bli.... i två fall kom jag fram till att detta är inte hedersrelaterat.
> Det finns ju två sätt, hedersmord eller utfrysning. I det här fallet var det utfrysning, så hon är inte hotad på något sätt. Hon behövde inte skydd. I det här fallet arbetar socialtjänsten med fallet under tiden som hon var hos oss.

> M: Hur definierar du hedersrelaterat våld?
> K: Det är kontrollen, flickan beskriver att jagas varje sekund, tvingas göra saker hemma som en slav många gånger, bröder är väldigt på alerten och tvingar sina systrar att hämta mat, att hämta vatten, ringer hon i telefon så är det lägg på för jag ska ringa. Hårt hållen och mycket slag också. Det är kontrollen på flickan hela tiden.
> Står du i en bankomatkö och det är en klasskompis bakom och du vänder dig och det är en kille, då är det Hora direkt om du pratar med den här killen. Då är det en släkting eller en bror som har kört förbi.

> M: Hur bedömer du om de tillhör eran målgrupp?
> K: Det är om det är hedersrelaterat. Och här var det ju hela familjen som ville åt henne för att hon hade anmält pappan, och alla hjälptes åt för att få tag i henne och göra något åt henne.

> M: Men hur skiljer ni från annan kvinnovåld?
> K: Det är ibland ganska hårfint. Är det stor släkt eller nätverk bakom som stödjer att det ska ske, då är det hedersrelaterat.... Ibland är det jättesvårt. Man har lite olika skalor på det ibland…Får dom stöd av nätverket och kvinnan är rädd för dom, då är det hedersrelaterat.

Bedömningen av om det i ett ärende är en fråga om hedersrelaterat våld är konsulenternas första viktiga uppgift i ett nytt fall. De kontaktas av socialtjänster, och ibland av andra instanser som har en flicka, en kvinna eller mer sällsynt en ung man framför sig på kontoret som är skrämd och rädd och inte längre vågar gå hem. Är det en fråga om hedersvåld? Medan de åker landsdelen runt i deras bilar på väg till skyddade personer, möten med skolor, hyresvärdar, på väg med stora IKEA-lådor till att möblera upp en lägenhet, så ringer mobilen och frågan ställs. Nästa steg är att åka dit så fort som möjligt och träffa socialsekreterare och den utsatta. Både socialsekreterarna och

skyddskonsulenterna tar som utgångspunkt att flickans/kvinnans berättelse är sann, att man lyssnar på dem och inte misstänkliggör deras berättelse, utan frågar och fördjupar.

Sammanfattning och rekommendationer avseende personalgruppen

Sammantaget är det min bedömning att man har rekryterat en enhetschef som på ett mycket kompetent sätt har drivit verksamheten och utvecklingsarbetet och byggt upp en välutbildad, professionell, engagerad och utvecklingsinriktad personalgrupp.
Den insats som i dag bedrivs i skyddsboendet har utvecklats under en treårsperiod från ingenting till ett genomarbetat och mångfacetterat program, med tydliga rutiner, men också med en ständigt pågående inre diskussion om vad som bör utvecklas. Som utvärderare träffar jag en liten, väl organiserad men hårt pressad organisation, som axlar ett oerhört stort ansvar. Det rör sig faktiskt om fler än 80 personer, som organisationen har ansvar för att skydda från livsfara och samtidigt ge byggstenar till ett nytt liv.

Personalstyrkan är liten, och behöver utvidgas, vilket också har skett efter utvärderingens avslutande. Den pionjäranda som drivit verksamheten i tre år kan inte förväntas att vara för evigt, och risken för utmattning är påtaglig. De administrativa rutinerna måste även få ta lite mer tid i anspråk, och ramarna kring administrationen måste ges bättre villkor.

För att jobbet ska fungera, måste konsulenterna ha samma referensram när det gäller hur hedersrelaterat våld och förtryck skall förstås och om vilka som tillhör målgruppen, samt vara säkra på sina bedömningar och beslut. De måste vara lyhörda men inte veliga. Det är min bedömning att ett sådant samförstånd finns, och att verksamheten har uppmärksammat när någon konsulent inte har delat den gemensamma förståelsesramen eller varit osäker eller otydlig i sina beslut. Den förståelse som personalen har av hedersvåld är i linje med regeringens riktlinjer.

DE SOM SKYDDAS

Antal och bakgrund

De är väldigt olika. Några är barn, några är vuxna kvinnor, några är unga män. Deras historier är också olika, men ändå finns det gemensamma drag i alla berättelserna. De handlar om mycket allvarliga kränkningar av de grundläggande mänskliga rättigheterna, såsom rätten till liv och hälsa, rätten till att inte berövas sin frihet, rätten till att själv bestämma över sitt liv, rätten till att bli respekterad och alla människors lika värde.
När de första inventeringarna gjordes år 2002 bedömdes det försiktigt att behovet av skydd i Västra Götaland skulle kunna vara tio flickor under 20 år boende inom länet, och kanske fem från andra delar av landet. Placeringen var tänkt att främst vara i egna lägenheter och möjligen på folkhögskolor. Under de tre år verksamheten har pågått har behovet stadigt vuxit, och det har visat sig att målgruppen för skyddat boende var mycket mer varierad, och med mycket mer differentierade behov för stöd och boende, än vad man antog från början.

Statistiken över antal placerade i Grynings skyddsboende speglar denna utveckling:

	Antal placerade
Januari 2005	**17**
Januari 2006	**49**
December 2006	**74**
Varav:	
Familjehem	13
Lägenhet	51
Institution	10
Februari 2007	**81**
Varav:	
Familjehem	13
Lägenhet	51
Institution	17

De 81 placerade i februari 2007 representerade 45 ärenden eftersom ett ärende ofta rör fler personer. Av dessa placeringar är drygt två tredjedelar från kommuner inom länet och en tredjedel från kommuner utanför länet.

Regeringens ursprungliga uppfattning om målgruppen för insatsen som "flickor yngre än 20 år, som upplevde svåra hot och ensamma vände sig till samhället för att få hjälp" visade sig endast vara en liten del av de utsatta som sökte skydd, och därför ändrades också målgruppen till en åldersgräns på 25 år och till att omfatta båda könen. Många är äldre än 20 år. En del är par, där båda söker skydd. En betydlig del är kvinnor med barn. Pojkar och unga män söker också skydd.

Av de 45 ärenden som var aktuella i februari 2007 rörde 12 ärenden familjer, oftast en mamma med barn, men ibland även pappa, mamma och barn. Ytterligare sju ärenden rörde unga par utan barn. Sju ärenden var unga, ensamma kvinnor i 20-25 årsåldern, ett ärende en 30-årig kvinna, två ärenden rörde unga ensamma män, 16 ärenden rörde unga kvinnor, 16-20 år, och ett ärende rörde en yngre syskongrupp. Det blir tydligt att

utvidgningen av målgruppen har motsvarat ett stort behov av skydd bland familjer och par, och att även flera unga män har sökt hjälp, antingen ensamma eller som par tillsammans med en ung kvinna.

Slutligen kan det noteras att av de placerade i februari 2007 var 74 omhändertagna enligt SOL och sju enligt LVU §2.

Berättelser om hot och övergrepp

De berättelser jag har lyssnat till är förmedlade av människor som har fått ett visst tidsavstånd till de hot de har upplevt. Berättelserna är inga dramatiska framställningar, de är snarare lågmälda, sökande, fragmentariska och ibland frågande till om det verkligen var deras närmastes avsikt att skada eller döda dem. De talar inte med stora bokstäver. Ofta talar de så tyst att det knappt är hörbart, tvinnar en lock av håret mellan fingrarna, letar efter tråden i det som har hänt dem. Berättelserna förmedlar en långvarig process av övergrepp, både fysisk och psykisk misshandel, ofta med många involverade, många som kontrollerade, pratade, hotade, spridde rykten, sms:ade hot och förnedringar. Det är berättelser om fäder och mödrar, som båda tar del i övergreppen, men som deras barn fortfarande älskar och hyser drömmar om att de ska förstå och ändra sig. Det visar sig i de olika berättelserna att inte bara fäder och bröder är aktiva i kontrollen och hoten, även mammorna kan vara aktiva och ibland de pådrivande i kontrollen, misshandeln eller utfrysningen av sina döttrar.

Här finns några av de intervjuades berättelser om varför de sökte hjälp. Jag har börjat intervjun med frågan: ”Berätta varför du är här”:

En ung kvinna, A, som är uppvuxen i Sverige, berättar om det omedelbara hotet:

> A: För två år sedan började min bror hota. Han tyckte att jag var försvenskad. Hans kompisar ringde honom och sa att din syster springer på stan. Han satt i fängelse. Han ringde på min mobil och hotar mig på livet och sånt. Kallar mig hora, sa jag ska döda dig, du kommer inte undan. Han skulle komma ut på permission.
> Jag gick till socialen, dom sa att jag skulle packa mina saker. Jag visade upp sms:er. Socialtjänsten kände honom innan, så dom tog det på allvar. Det var bara några dagar innan hans första permission. Jag satte mig i bilen med min socialsekreterare, jag visste ingenting, jag frågade vart ska vi.
> Jag bodde två månader i lägenhet med personal bredvid. Var så ensam, verkligen ensam. De tog min mobil. Inga kontakter, ingenting. Jag kände mig så ensam, så fruktansvärt ensam, så dom tyckte det var det bästa med en fosterfamilj.

Senare i samtalet visar det sig att broderns dödshot är kulmen på många års kontroll och konflikt, där den unga kvinnan även blev bortgift mot sin vilja under en resa till hemlandet.

En annan ung kvinna, L, även hon uppvuxen i Sverige, berättar hur hon flydde hemifrån av rädsla för att bli bortgift, eller ihjälslagen. Hon har flytt och kommit tillbaka hem flera gånger – med katastrofala konsekvenser, men även under vårt samtal känns en underton av att kanske kan det gå bättre, om jag återvänder, kanske har de förstått?

Och även här fortsätter intervjun med berättelser om hård kontroll genom många år, om hur föräldrar tar hand om och behåller både studielån och lön, hur även hennes systrar har misshandlats rejält av pappan. I ett försök på att träffa sin mamma efter att berättaren har lämnat hemmet lurar den samlade familjen henne, och mamman försöker att förgifta

henne med tabletter. Hon räddas av polis och skyddskonsulenten och förs till intensivvård på sjukhus i ett mycket dåligt fysiskt och psykiskt tillstånd.

Denna unga kvinnas problem uppmärksammades i skolan, hon fick hjälp av kurator, men det var en lång process för henne att våga prata och även att bestämma att slutligen ge sig av hemifrån. Hon är, när jag träffar henne, fortfarande psykiskt mycket skör, hon har tankar om att det måste kunna gå att återvända hem, och hon är kluven i sin syn på skyddsboendet. Å ena sidan uppskattar hon allt det som har gjorts för henne, men å andra sidan är hon kritisk till att hon har haft en turbulent och komplicerad skyddshistoria. Hon kopplar inte riktigt ihop att denna komplicerade historia till stor del beror på hennes egen ambivalens och försök att komma tillbaka till familjen, och hon har inte tagit till sig att Grynings skyddskonsulent räddade hennes liv, och fick polisen att ingripa då familjen försökte att bringa henne om livet.

En ung man N berättar sin historia om hur han blev kär i en tjej i skolan, men hon blev bortlovad till en annan. En kompis angav honom till flickans familj, som i sin tur gick till hans familj. Han är livrädd både för sin egen pappa och mamma och för sin tidigare kompis och flickans bröder och pappa.

Han berättar sorgsen om att han måste ge avkall på sin flickvän och se henne förlovad med en annan, och att han då inte visste att det fanns hjälp att få.

> N: Jag tyckte att vi kanske kunde gömma henne på något sätt, men hon sa nej, det går inte. Om jag visste att det var någon Gryning som kunnat hjälpa oss, men då visste jag inte om det.

I samtalen med denne unga man hörs inte någon föreställning om att han kanske kan vända tillbaks hem. Han tror inte att föräldrarna nu är de mest livsfarliga, men däremot den gamla kompisen, flickans bror och familj, och hela hans etniska grupp. Han måste tänka sitt framtida liv utan dom.

Mot slutet av intervjun berättar N lite om hur hans liv hemma har varit och sina funderingar:

> N: Vad ska jag säga till mina barn? Om farmor och farfar?
> Jag har blivit slagen nästan hela livet. Jag är äldst, men jag har inte blivit behandlad som den äldste. Det är våran kultur, äldste sonen måste vara bäst. Jag försökte verkligen, men om jag gjorde minsta misstag…
> Jag jobbade på en affär men fick aldrig själv några pengar, de tog mina bankkort.
> Mina föräldrar tycker att Sverige är ett bra land. Men de tycker inte om kulturen.
> Men vi kan inte bygga vårt eget land i ett annat land! slutar N med allvarligt eftertryck på orden.

Och ännu en ung kvinna, E. Även hon har tillbringat nästan hela livet under sträng kontroll, med mycket hårt arbete och hot. Hon rymde själv flera gånger, en gång när hon bara var 11 år, tillbaka till en kusin i hemlandet för att tillskansa sig lite mer frihet. Familjen i Sverige lovade att förlåta och att allt skulle bli bättre, men när hon kom tillbaka blev inget förändrat. Hon tvingades att jobba nästan jämt i en affärsrörelse som familjen ägde. Hon måste gå dit direkt efter skolan varje dag, och ofta kom hon inte alls till skolan. Alla lov var det jobb i affären. Hon var tvungen att bära slöja mot sin vilja, från det hon gick i 8:an. Ständiga anspelningar och hot rörande sexualitet från speciellt en farbror ’Jag ska döda dig om du har legat med någon’, var en del av vardagen. Men det som framstår som den slutliga anledningen till att söka skydd var att hon var bortlovad som 17-åring till giftermål med en kille i hemlandet, en man hon inte kände och absolut inte ville gifta sig

med. Skolan kände till hennes problem och sa att de kunde hjälpa henne, men hon vågade inte göra något förrän hon blev 18 av rädsla för att föräldrarna skulle kunna hämta tillbaka henne. Den dag då hon fyllde 18 år berättade hon slutligen för skolkuratorn, som kontaktade socialförvaltningen och hämtade henne direkt till en akutplacering hos Gryning.

En kvinna och hennes tre halvstora barn var i djup kris efter att ha blivit misshandlade av mannen/pappan i familjen under en längre tid. Grannar larmade polis, och mannen har dömts. Alla familjens medlemmar var skadade och traumatiserade och mycket rädda, barnen var jätterädda för sin pappa. Kvinnan var rädd för mannen och för hans släkt i hemlandet. Kvinnan bor nu med barnen i en fyrarumslägenhet, väl möblerad, som skyddsboendet har ordnat, och där hon själv har övertagit kontraktet. Hon läser Sfi och har praktikplats. Alla barnen går i skolan och klarar sig bra. Utdrag från intervjun med mamman:

> J: Dom hämtade mig och barnen. Det gick jättesnabbt, dom har hjälpt mig jättemycket, jätte, jättemycket. Jag tackar dem jättemycket. Jag känner dem som min familj. Jag är i stan, jag är själv här. De har ordnat lägenhet allting.

I mina intervjuer med socialarbetare och med skyddskonsulenter har jag efterfrågat konkreta fall och därigenom fått en stor mängd beskrivningar av det liv och de villkor som leder till att människor söker och får skydd. Ofta är det komplicerade historier, med många trådar åt alla möjliga håll. När målgruppen utvidgades till familjer, och även till ensamstående kvinnor äldre än 25 år, dök det också upp mycket komplicerade familjeärenden.

De unga par som är skyddade är ofta hotade både av kvinnans och mannens familjer, eftersom deras relationer inte är familjernas val och kvinnan är bortlovad till någon annan. Mammorna med barn har ofta lämnat en man som gravt har misshandlat dem och ofta även barnen. De har gift sig efter familjernas önskemål och sedan blivit utsatta för fysisk och psykisk förnedring från deras make. Inte bara mannen, utan även släkterna på båda håll utgör ett hot mot dem. Kvinnorna söker skydd både för sig själva och barnen, och i hotet mot barnen ingår även att mannen eller hans släkt kan föra bort dom från Sverige till mannens hemland.

Ett drag i berättelserna, som kan vara viktigt att beakta, är de stora ekonomiska intressen som också kan tänkas ligga bakom familjernas behov av att kontrollera. Många av de unga har jobb och tjänar en lön som föräldrarna anser tillhör familjen. Det är stora inkomster som går förlorade i familjen om den unge försöker att leva ett eget liv. Vid de ofta förekommande påtvingade förlovningarna och bröllopen är det frågan om mycket stora summor, som familjer på båda håll har investerat i fest och bröllopspresenter, och som det är nästan omöjligt att ge tillbaka.

Den psykiska processen för de skyddade

Jag har intervjuat personer som levt olika lång tid i skydd och även någon som hade avslutat perioden i skydd och levde sitt eget liv. Dessutom bygger jag min text på fallbeskrivningar och reflektioner från de professionella jag intervjuat.

Det var den starka, vackra och självständiga Fadime Sahindal som blev symbolen för de kvinnor som skulle skyddas, när offentligheten krävde att något borde göras. Hon som vågade stå fram för sin egen skull, för sina medsystrars och för sin familjs skull. Men,

säger de professionella, den bilden är inte den typiska bilden av dem som söker skydd. Redan vid min inledande intervju med skyddskonsulenterna underströk man, att de flickor och unga kvinnor som söker hjälp är allvarligt psykiskt skadade genom det de har varit med om, att de är mycket sköra, med ett lågt självförtroende efter år av kritik och hot, och att det blir ytterligare en krisreaktion efter att de har lämnat sina familjer och försöker att bryta alla de starka band som har bundit dem till familjen.

Kvinnorna kämpar med svåra kriser och med känslor av sorg, förlust, skuld och ensamhet, och de frågar sig själva många gånger om det ändå inte var deras fel. Om de hade kunnat bete sig annorlunda. Det är kvinnor som behöver mycket stöd för att leva med sitt förflutna, för att stärka sitt självförtroende och ta till sig en ny världsbild, där kvinnor har rättigheter och värde, där individen har frihet, men därmed också ansvar för sitt eget liv och sina egna beslut.

Men den allra största krisen är att sakna familjen, både föräldrar och syskon, att leva utan den täta gemenskapen, den ständiga närvaron av människor, att försättas i en ensamhet, som de aldrig tidigare har upplevt. Här följer några uttryck för känslorna av sorg över det som är förlorat:

> E: Jag festar på helgerna och dricker. Det är kul att dricka. Men inte för att ha kul, men för att jag tänker på min familj och vill gråta.
>
> N: Jag ska prata med psykolog, men jag har inte börjat. Jag sover inte på natten, jag tänker. Jag är inte rädd längre, men mitt liv har blivit förstört, kärlek och allting.
>
> A: (lång suck)... Jag saknar min familj varje dag. Jag saknar tryggheten. Om jag anpassade mig var dom snälla, min syster fick allt vad hon ville, allt vad hon pekade på, dom var jättesnälla mot henne. Hon anpassade sig, det är tryggheten.
> Och senare: Jag har bott i lägenhet i ett halvår. I början var det katastrof. Jag var så ensam. Jag var van vid att mamma lagade mat, att pappa var där, släkt och vänner. Jag var så ensam. Jag fick panikångest. Jag kontaktade min kontaktperson, jag ringde hela tiden.

Man kan göra ett försiktigt försök på att finna vissa gemensamma drag. Ett sådant gemensamt drag är kvinnornas berättelser om hur den stränga kontrollen leder dem in i ett veritabelt dubbelliv, som tvingar dem att ständigt ljuga, att ha kläder, smink, kompisar, kärlekar, kafébesök, aborter och till och med barn som familjen inte vet om. De besöker socialkontoret, ungdomsmottagningen, KK, allt i hemlighet under täcke av att vara någon annanstans, oftast i skolan eller på jobbet. Dubbellivet tar mycket kraft, och det psykiska trycket av att inte kunna känna sig säker och accepterad i den familj som samtidigt betyder allt, blir oerhört stort.

Efter att de har lämnat familjen skall de unga kvinnorna bygga sig en ny tillvaro, men de har inte ens byggstenarna. De behöver såväl byggstenar som hjälp med bygget. De saknar ofta grundläggande förståelse för hur det svenska samhället fungerar, och hur man kan hantera ett liv.

L berättar*:*

> Du vet när jag gick i 8: an och 9: an fick jag inte vara med på samlevnadslektioner för att det skulle väcka tankar hos mig. Så jag hade ingen kunskap alls. Jag visste knappt hur man blir gravid. Så jag hade otur och blev gravid, när jag var oskuld. Du vet jag hade ingen kunskap. Jag var i åttonde veckan när jag upptäckte det, men de såg inget.

L fick hjälp av ungdomsmottagningen och gjorde i hemlighet en abort.

De unga har kontrollerats så mycket, alltid blivit tillsagda om vad de skulle göra, att det är mycket praktisk kunskap om ett vardagsliv som de inte har fått tillgång till. De professionella talar om att kvinnorna kan vara mogna i ålder, många är ju över 20, men att de på vissa sätt är som barn, eftersom de har hållits under kontroll och aldrig fått pröva på de utmaningar och upplevelser, som utvecklar barn till unga och till vuxna. De har aldrig fått vara tonåringar. En professionell i ett familjehem berättar om sina erfarenheter:

> Flickorna har så stora brister i sina kunskaper. De har inget koll på sammanhanget. Skolan prioriteras inte. Ryktet är det enda som är viktigt, och att bli gift med rätt person. Det handlar hela tiden om kontroll av varandra. Även syskonen kontrollerar. De blir inlåsta, misshandlade, det är kränkande av mänskliga rättigheter. … De är otroligt omogna på vissa saker, de har aldrig planerat själva.

Unga kvinnor som har levt med starka begränsningar, speciellt rörande deras sexualitet, och som nu har den frihet som vuxna har i Sverige, kan ha svårt att hantera och själva sätta ramar. De har sökt skydd mot förtryck och hot, men det innebär inte nödvändigtvis att de har övergivit de patriarkala värderingar, som de är uppvuxna med. Några bär de patriarkala värderingarna med sig, och risken att hamna i nya hotfulla relationer med kontrollerande pojkvänner finns med i bilden.

Det dubbelliv, som de unga har levt i familjen, har tvingat dem in i att ljuga och att låtsas, för att tillförsäkra sig lite av det vardagsliv som deras svenska kompisar lever. När de söker skydd och ska försöka hantera ett nytt liv är det för några svårt att hitta andra strategier än att fortsätta att manipulera och ljuga för att bemästra vardagen. Det ligger också en konflikt i det faktum att ett visst ljugande krävs av alla som lever i skydd, genom att de har nya konstruerade livshistorier att berätta och förhålla sig till. De kan aldrig säga hela sanningen om vilka de är och varifrån de kommer. De kvinnor som har barn har, enligt de professionella, lite lättare att klara den stora förändringen och är psykiskt starkare. De har lyckats skydda sina barn, de är inte lika ensamma, de har dagligen utmaningen att få en familj att fungera.

Tankarna om framtiden är naturligtvis en del av den psykiska processen, och inte på något sätt ett slutlig bild, de speglar det kaos som de skyddade har gått igenom, och det som deras familjer har berövat dem av framtidshopp och drömmar.

> M: Din framtid hur ser du den?
> A: Mörk, svart. Jag har ingen framtid
> M: Är det som en vägg?
> A: Ja, jag tar en dag i taget. Jag ser mig inte i någon framtid.
> M: Hur länge har din framtid varit svart?
> A: Sedan jag flydde hemifrån. När jag bodde hemma skulle jag bli sjuksköterska, jag skulle plugga vidare, jag skulle få jobb, jag skulle köpa bil jag hade masser med mål. Nu har jag inte ett enda, inte ett enda. Jag tänker inte på framtiden...

M: Allt det här med sjuksköterska?
A: Det är borta. Allt är borta.

Men en framtid är möjlig, och andra unga kvinnor har tagit sig igenom mörkret. Här berättar en av skyddskonsulenterna:

K: Men ett annat fall - en flicka jag har jobbat med i 2 1/2 år. Hon är färdig. Från att ha varit en så skör tjej, har hon blivit... den markanta utvecklingen, det är så underbart. Att vi tillsammans har kunnat hjälpa henne. Hon är klar. Hon ska utbilda sig till polis, hon är väldigt duktig i skolan, från att inte ha lärt någonting i skolan i sitt hemland, hon är bara 20 år. Bor själv. Väldigt självständig. Ett tag var det också den självdestruktiva bilden. Hon försökte ta självmord två gånger i början hos oss.
Hon har haft mig som stödperson och psykologen med en annan kulturbakgrund. Vi var ett team. Det är jätteviktigt att man arbetar på samma sätt på samma linje speciellt när man ser problem med flickan.

N ser en framtid för sig och är helt inställt på skola och utbildning. Han säger om framtiden:

Jag vet inte, jag känner mig lite tryggare nu. Jag ska börja i skolan i höst, bli läkare sen- och så ska jag satsa på fotbollen.

En av brytpunkterna i den psykologiska processen handlar om hur man ska hantera och hålla fast vid den egna kulturen, även om framtiden är i Sverige. Flera intervjuade talar om att de älskar sitt språk, men vem ska de prata med på sitt språk? De älskar sitt land. De kan säga att de vill bevara sin kultur, även om det är svårt att göra helt tydligt vad de vill bevara och vad de förkastar.

Synen på skyddsboendet och den hjälp man får

Som vi har sett består skyddsboendet av en vårdfläta, där den skyddade först placeras på en institution för skydd och för utredning och sedan i familjehem eller i egen lägenhet. I alla placeringar finns hela tiden tillgång till stödpersoner, och till olika former för praktiskt och psykiskt stöd.

De personer jag har intervjuat har generellt sett varit positiva till det stöd de har fått. Med något enstaka undantag är de mycket uppskattande när de gäller deras skyddskonsulenter och djupt hängivna till enhetschefen i verksamheten, om de har haft kontakt med henne. A som har fått mycket hjälp säger:

M: Vem mer har varit hjälp?
A:. (Enhetschefen) - Har du träffat henne, hon är sååå snäll (en lång hänförd suck) Hon är underbar.

Mamman med tre barn, som nu har avslutat sitt skyddsboende, är varmt tacksam mot alla personer, som har stöttat henne och barnen till ett nytt liv. Förutom allt praktiskt stöd med att få en familj med fyra personer in i sfi-undervisning, skolor, fritidsliv, osv. har de även fått ett omfattande psykosocialt stöd av skyddskonsulenter, kontaktpersoner och fått psykologsamtal beviljade för både mamman och en son.

J: De hjälpte mig jättemycket, jag fick gå till psykolog, jag gick nog 20 gånger. Jag var jättenöjd. Nu är jag bra men då. Psykologen hjälper mig. Min lille son mådde dåligt, han fick också gå till psykolog. De hjälpte hela min familj. Jag har jättefina barn, dom är duktiga
Vi har haft skyddskonsulent och två stödpersoner. Och (enhetschefen!), (med stor glädje i rösten).
M: Vad gör stödpersonerna?
J: Stödpersonerna? De ser om jag är ledsen, vi fikar, vi går ut på stan, vi går i skogen. Mina barn också, dom spelar med dom... också på (första placeringsstället)... i början en person jobbade hela tiden med

min lille son. Spelar med honom, går ut med honom, försöker läsa med honom, dom hjälper oss jätte-jättemycket. Sista dagen de bjuder oss alla till stor restaurang.
M: Tyckte du att det var rätt tid när de slutade?
J: Nej (med ljus röst)... jag vill ha dem hela mitt liv, bara vi kan ses och prata, vi kan prata i telefon. Men nu är det slut, 'du är duktig, du kan klara dig' säger de.

Denne uppskattning delas även av de andra personer jag har intervjuat, men eftersom de andra intervjuade är mitt i processen har de också mer kluvna känslor och ibland motstridiga uppfattningar av delar av stödet.

Den unga kvinna L som själv var så ambivalent i sina försök att lämna familjen, och slutligen omhändertogs och placerades med stöd i LVU, hade kanske mer än någon behövt tydlighet och klarhet från skyddsboendet. Hon har inte upplevt det och är besviken och kritisk. Hon tycker inte att man lyssnade på henne, och hon tycker att beslut var otydliga, informationen bristfällig. Efter utskrivningen från intensiven placerades hon i ett skyddat familjehem, och mamman där lyckas att få den helt kraftlösa unga kvinnan på benen igen. Senare i intervjun berättar L att hon kom väldigt nära mamman och tycker mycket om henne, men det räckte ju inte.

L: Jag sa att jag ville ha någon att prata med, och det var inget som fungerade alls. Jag fick ingen. Familjehemsmamman var ju där men, hon jobbade tre dagar i veckan och de är 65 och 71 år. Det enda jag kunde göra var att sitta och tänka...
Det blev för mycket, de (skyddsboendet) ville bestämma varenda lilla... det blev inte tydligt... skyddskonsulenten sa ja, och sen sa hon nej, det kändes inte bra.
Min socialsekreterare kom igen och de hade möte, men ingenting skrevs ner. Det kändes inte bra. Jag ville sysselsätta mig med någonting, men det blev inte av. Jag sa det minst 4-5 gånger, men det blev ändå inte av.
Jag ville hitta på något. Göra någonting. Jag kunde inte gå ut. Jag ville prata med någon.

Då hon är fysiskt bättre flyttar L till ett annat familjehem, där det även bor andra skyddade. Hon trivs bättre här, men känner fortfarande att hennes skyddskonsulent är otydlig, det är tack vara familjehemsmamman att det blir någon ordning enlig L.

I placering i skyddsboende ingår alltid kontakt med skyddskonsulent minst en gång i veckan och att dessa är tillgängliga på telefon, dessutom med familjehemsföräldrar eller andra stödpersoner många timmar i veckan, där intensiteten så småningom fasas ut, samt fem psykologsamtal. Hela detta paket omtalas oftast positivt, blott skulle man vilja ha mer, inte bli lämnad ensam. Psykologsamtalen är viktiga, många har fått beviljat extra samtal, och även här verkar behovet vara oerhört stort, och stödet essentiellt för en återhämtning efter traumat. Man har experimenterat lite med olika psykologer, och från några håll uppskattas speciellt att efter inledningssamtalen fortsätta till en annan psykolog med egen erfarenhet av kulturbyten och migrationsprocessen. Det nämns att denna psykolog är mer tydlig, mer framåtriktad.

I tillägg till de intervjuer jag själv har gjort, sammanfattar jag nedan resultat från ett examensarbete gjort vid psykologprogrammet, Göteborgs Universitet (Isaksson & Martinson 2006). Författarna till detta arbete har under 2006 intervjuat åtta kvinnor i skyddsboendet om deras uppfattningar av skydd och stöd. Uppsatsen ger en rik och nyanserad bild av kvinnornas åsikter och upplevelser.

Kvinnorna i undersökningen visar en mycket stor uppskattning av tryggheten och stödet. De intervjuade är nöjda med skyddet, även om de aldrig känner att de kan vara helt

trygga, rädslan finns alltid med, men de som har varit skyddade länge har internaliserat skyddsbeteendet i sitt vardagsliv. Skyddet innebär stora inskränkningar i vad man kan göra och vem man kan träffa, och det är svårt i början att acceptera och också att förstå att med tiden kommer det att bli bättre. Vad gäller det känslomässiga och praktiska stödet, framgår att de är mycket lättade över att bli tagna på allvar, att man lyssnade på dem. De kände att de blev sedda, att någon var genuint intresserad av hur de mådde och hjälpte dem när de mådde dåligt, och att de fick kontakt med läkare och psykolog när det behövdes. Bland de åtta intervjuade kvinnorna i studien finns några som upplevt att socialtjänsten inte förstod dem och tog deras situation på allvar, och de upplevde en helt annan attityd hos skyddsboendets personal, vilket så småningom gav dem en tro på att det kunde finnas hjälp och en framtid.

I dessa intervjuer framstår också den stora vilsenheten och de krisartade upplevelserna, speciellt i början av omhändertagandet. Motstridiga känslor i relation till personalen och den hjälp som erbjuds kommer fram i några av intervjuerna (Isaksson & Martinsson, 2006).

I de intervjuer jag gjorde framkommer på många olika sätt att det är en smärtsam process att gå igenom, trots det stora stöd som alla har upplevt. Några smärtpunkter återkommer i flera berättelser. En av dessa är den första placeringen, som rutinmässigt äger rum på en ort långt från Göteborgs centrum. De placerade vet inte riktigt klart varför de kommer dit. Av säkerhetsskäl får de först veta när de sitter i bilen att det är dit de skall åka. De säger att, ju längre de satt i bilen ju mera kände de att rädslan släppte sitt tag om dem, de var på väg mot säkerheten och det kändes bra. Men några ville inte vara där, speciellt ville de inte stanna och rota sig där i området. De kan känna att det är för litet, för dött, att risken att bli igenkänd är för stor.

> J: Vi var åtta månader i (annan ort) i lägenhet innan vi kom hit. Jag ville inte stanna där. Hela mitt liv jag bor i stor stad. Jag vill träffa människor. Där ingen människa i gatan. Ingen kompisar där.

R en ung man som fick kämpa alldeles ensam för att någon skulle hjälpa och skydda honom blev besviken när han efter allt kämpande hamnade utanför Göteborg:

> M: Vad tycker du om hjälpen från Gryning?
> R: Jag kände mig lite lurad när jag fick veta att jag skulle stanna kvar i (annan ort). Jag var inte trygg där. När jag hade tagit det här steget jag måste fortsätta liksom. Inte stanna mellan där jag inte känner mig trygg.
> Jag var i (annan ort) en månad. I en lägenhet. Men jag ville bo i en storstad. Jag ville inte bo kvar där, jag tog inte kontakt med någon. Tyckte det var för farligt i (annan ort) men Gryning hade svårt att hitta lägenhet i Göteborg.

Även L berättar om den förödande ensamhet hon upplevde när hon placerades i en lägenhet inom detta som kallas ”kollektiv miljö”, som är en sorts mellanform av institutionsmiljö och eget boende. Hon har helt tydligt inte uppfattat, eller kunnat tillgodogöra sig, att det fanns andra placerade i andra lägenheter att prata med, och fick panik.

> L: Jag skulle få lägenhet med tillsyn och satt ensam några timmar, men jag fick inte träffa någon i samma situation. Personal kom till mig, men sedan gick de.
> Men vad skulle jag göra med tiden. Jag hade aldrig nånsin varit ensam.
> Jag hade sagt att jag ville ha lägenhet med tillsyn och det fick jag, men jag visste ju inte. Jag satt där ensam.

Senare i intervjun understryker L att sådana personer som hon, inte ska få en lägenhet från början även om de själva önskar det. Själv klarade hon en dag, och sedan krävde hon att få komma hem till familjen, och därefter följde katastrofen och polisingripandet som jag tidigare beskrivit.

Den andra smärtpunkten, som ju hela tiden återkommer, är ensamheten och saknaden av familjen eller av kompisar, av människor.

Vart tar de skyddade vägen efteråt?

För en utvärdering är en av nyckelfrågorna alltid 'hur gick det', vad blev resultaten av insatsen. Ett sätt att försöka få svar på den frågan är att efterforska hur de olika ärendena har avslutats, hur de skyddade mådde, vart de tog vägen? Jag försökta att få fram ett statistiskt material om alla avslutade ärenden för hela perioden 2004-2007, hur många som var avslutade efter överenskommelse mellan socialtjänst och Gryning, avslutade med den skyddades egen hemgång, eller avslutade av socialtjänsten mot Grynings bedömning. Detta visade sig inte vara möjligt, beroende på att sådana administrativa rutiner inte hade inrättats. Vi valde i stället lösningen att jag tillsammans med administratören gick igenom samtliga ärenden från 2006, och hon med sitt kunnande och med stöd i journalen redogjorde för vilka ärenden som var avslutade och vad som hade hänt. Det var inte möjligt att göra samma procedur för tidigare år, eftersom det då inte fanns någon administratör. De data vi fick fram dubbelkollade jag med enhetschefen.

Under år 2006 var 49 ärenden aktuella, omfattandes 80 personer - av dessa avslutades 13 ärenden. Av dessa var tre planerade avslutningar, nio var ärenden där de skyddade själva valde att återvända till familjen utan att detta var planerat eller avvek från en institution, och i ett fall avslutades ärendet av socialtjänsten mot skyddsboendets rekommendationer.

Två av de planerade avslutade ärendena rörde familjer med barn som fick ta över kontraktet på lägenheten och gå vidare i ett eget liv. En av dem är mamman J med sina tre barn.

> J: Nu bor vi normalt. Vi har bott här ett år och 2 månader. Nu har jag eget kontrakt.

Denna kvinna vill leva sitt framtida liv i Sverige, hon vill jobba och försörja sig. Barnen vill utbilda sig. Hon har hämtat sig psykiskt och hon behöver inte skydd efter att mannen har lämnat Sverige. Hennes socialtjänst har stöttat henne hela vägen och har beviljat extra stöd så att skyddsboendet har fått alla familjens fyra medlemmar på fötter med framtidstro. Intervjun antyder att en stor insats har varit i gång, och att den blivit lyckad. Hela intervjun genomsyras av tacksamhet och förtroende inför framtiden.

Den andra planerade avslutningen rörde en ung flicka på 16 år som var placerad i familjehem. Där hade socialförvaltningen och skyddsboendet planerat länge för en hemgång, och socialförvaltningen hade framgångsrikt jobbat med flickans familj. Flickan kunde återförenas med sin familj, där hon placerades under LVU det första halvåret, men detta kunde därefter avslutas.

De nio fall där de skyddade självmant avslutade ärendet ser lite olika ut:
En flicka flyttade tillbaka till sin familj, och hennes skyddskonsulent hjälpte till med att få familjen att acceptera hennes nya pojkvän och hennes skilsmässa från ett

tvångsäktenskap. Det går bra för henne, hon har hört av sig. Detta fall är något av ett undantagsfall eftersom skyddskonsulenterna annars jobbar enbart med den skyddade, medan familjearbetet är socialtjänstens ansvar. I detta fall var insatsen avtalad med soc, som enligt uppgift inte visste hur de skulle agera, och skyddskonsulentens kulturkompetens tillsammans med hennes professionalitet ledde till en lyckad insats.

En annan flicka var hotad av sin före detta pojkvän, inte av familjen. Hon bestämde sig för att flytta hem, och det har fungerat. En ung kvinna har flyttat hem, pappan påstår att han ångrar misshandeln och att allt ska bli bra. I ytterligare ett fall flyttade en ung kvinna helt enkelt hem utan att vilja ha något stöd alls i relation till sitt återvändande till familjen. Hon packade väskan och åkte hem.

En mamma med tre barn har återförenats med sin man. Hon var hela tiden väldigt ambivalent och kunde inte se sig själv som ensamstående mamma, och pojkarna ville träffa sin pappa. Mannen gick under tiden för placeringen i samtal med socialtjänsten om att det är olagligt och straffbart att slå hustru och barn. En kvinna med ett barn hade fått egen lägenhet men flyttade inte in, utan åkte i stället på eget bevåg till ett annat land där hennes nye fästman bor. De planerar att gifta sig, och att han skall söka uppehållstillstånd i Sverige.

I fyra fall har de skyddade rymt från en av institutionerna. Man vet inte med bestämdhet vad som har hänt, några är möjligtvis numera på annan institution.

I det fall där soc avslutade skydd av ett par *mot* skyddsboendets rekommendationer och *mot* parets egen önskan, vet man inte hur det har gått, men tror att det har fungerat.

Ser man detta resultat som nakna statistiska fakta är det ett nedslående resultat. Bara tre av tretton ärenden avslutade enligt planering. Här får man reflektera lite över de processer som en skyddad placering innebär, för att kunna ta ställning till dessa statistiska data. För det första stannar alltså de allra flesta av de skyddade kvar under lång tid och försöker ta sig igenom den svåra process som det innebär att återhämta sig och skapa en ny självbild och ett nytt liv. Under året fanns det 49 ärenden, varav alltså nio avslutades av den skyddade och fyra på annat sätt. I 36 ärenden stannade man alltså kvar och kämpade.

I en diskussion med enhetschefen frågade jag om det inte var ett uttryck för att man omhändertog för många, men fick med stor kraft ett annat svar. Hon, som har följt så många placeringar, menade att insatsen inte alls är bortkastad, att de personer som varit placerade med det stöd de har fått, nu är helt andra starka personer som har fått redskap till att själva ta hand om sin situation. De vet vart de ska vända sig, de vet att de har rättigheter och att de inte behöver acceptera att förtryckas och förnedras. Hon framhäver också att man faktiskt vet hur det går för de flesta, eftersom de som har varit skyddade håller kontakt via telefon och sms. I dessa kontakter uttrycker några att de inte ångrar detta beslut. Deras familjer betyder så oerhört mycket för dem, och de menar att familjerna har ändrats under tiden de var borta. Själva det faktum att deras dotter försvann från dem, att hon verkligen gick, och att de hade förlorat henne, har gett familjerna andra åsikter. Men visst finns det också några där man är orolig för hur det utvecklats.

Omhändertas för många?

Antalet skyddade personer har bara ökat, och allt tyder på att det kommer att fortsätta att öka i takt med att fler utsatta personer blir uppmärksamma på att det finns hjälp att få, att

samhället känner ett ansvar. Samtidigt hörs röster från olika håll, som påpekar att det är en ohållbar väg att gå, att alltför många skyddas, och att man i stället borde jobba mer med familjerna och med att bearbeta attityder.

Frågan måste naturligtvis ställas om det kunde tänkas att andra insatser skulle kunna lösa problemet utan det stora, allvarliga ingrepp det innebär att isolera en person helt och hållet från sin familj.

Jag ställde just denna fråga i alla mina intervjuer. Skyddskonsulenterna var kategoriskt säkra på att i de fall där de medverkade var det inte för många som omhändertogs och skyddades. De menade samstämmigt att själva det ingrepp det innebär att lämna sin familj, att ha hemlig adress, att inte kunna kommunicera med familj eller gamla kompisar, eller att aldrig kunna berätta hela sanningen om sig själv för andra personer är så stort, att bara människor som känner sig livrädda kan tänka sig att ta detta steg. Det är inte alla skyddssökande som genomför processen och tar steget, och många berättelser från konsulenter och socialarbetare handlar om en lång process av samtal och reflektioner innan en kvinna känner sig redo, och ibland kan andra lösningar av situationen uppkomma under denna tid. I andra fall är det som i fallet med den unga kvinnan A ett behov av ett omedelbart omhändertagande med stöd av LVU. I några fall har de emellertid bedömt att personen inte behövde känna sig livrädd, att det inte förelåg ett starkt hot, utan att det kanske snarare var frågan om isolering och utfrysning, som är ett annat sätt som familjerna ibland använder för att lösa en hedersrelaterad konflikt.

Både skyddskonsulenter och de socialtjänstemän jag har intervjuat, säger att de tar det säkra före det osäkra, i den mening att de tror på den som söker skydd. De arbetar inte utifrån misstro, men utifrån att deras uppgift är att skydda, och hellre skydda en person för mycket än att missa en som är utsatt.

De skyddade personerna är ibland kluvna. De tror att de behöver skydd, men saknar samtidigt sina familjer så fruktansvärt att de efter ett tag ändå väljer att gå hem. Som i andra misshandelsfall ser vi också här hur svårt det är att lämna, och flera av de skyddade har försökt flera gånger att lämna sin familj och sedan ångrat sig och återvänt hem, för att finna att situationen hemma ändå är alldeles ohållbar.

Frågan om man kunde ha jobbat med familjen eller med mannen, ha medlat i stället för att omhänderta personen, aktualiseras ofta i debatten. Den unga kvinna A, som jag intervjuade, svarar så här på min fråga om man kunna ha medlat mellan henne och familjen:

> A: (utan minsta tvekan): Inte en chans. Min mamma stod på hans (broderns) sida också. Hon sa att hade inte du gått ut hade det aldrig hänt. Hade inte du haft smink på dig. Förstår du, det var ingen som stod på min sida, ingen. Pappa sa detsamma. Sen lämnade pappa mamma för 3-4 år sedan. Så blev min bror ännu mer… Nu var det ingen pappa i bilden, nu var det bara han, och mamma var på hans sida.
> Mamma jobbar, hon städar, hon kan något svenska, men har inte ändrat uppfattningar. Hon bär slöja. Jag har aldrig haft slöja. Jag ville vara som alla andra jag ville också ha kläder, så ibland hade jag med mig kläder till skolan. Jag ville vara som dom. Jag sminkade mig extra, förstår du.
> M: Ibland diskuterar man ju om det är fel att omhänderta människor på det sätt som du har blivit omhändertagen, om man skulle prata med familjerna.
> A (svarar omgående utan tvekan) Det hade inte fungerat, inte i det här fallet. Kommer du ihåg det här fallet med Abbas. Det tänker jag på varenda gång. Hennes bror… så hade det gått, precis så hade det gått för mig.

M: Att dom skulle låtsas och sen …..
A: Precis, exakt
M: Men är din bror medveten om att han skulle sitta i fängelse resten av livet?
A: Ja ,han skulle ta 10 år sa han, bara du försvinner....

Även den unga mannen N nämner fallet Abbas, den unge man som på ett mycket grymt sätt lurades att komma till sin flickväns familj för att sedan mördas, som en ögonöppnare för honom. Han tror att detsamma kunde ha hänt honom, om han inte hade flytt och gömt sig. Både de personer jag har intervjuat och de som är intervjuade av Isaksson och Martinsson avvisar kategoriskt att medling kunde ha fungerat.

Isaksson & Magnusson (2006) sammanfattar sina informanters åsikter om medling på följande sätt:

”Att det skulle vara möjligt att nå en lösning på problemen i familjen eller med mannen och därmed få till stånd en försoning var det ingen av informanterna som trodde… Bland de kvinnor som hade lämnat sin ursprungsfamilj trodde inte någon informant att det fanns något man hade kunnat göra för att lösa eller förebygga konflikten. Anledningen till detta var enligt kvinnorna att familjen var opåverkbar, att familjen inte lyssnade, att familjemedlemmarna var stolta över sitt handlande mot kvinnan, och att familjen erbjudits hjälp tidigare men nekat” (ibid. s.31).

Polisanmäls de som hotar?

Skyddsboendets uppgift är att skydda personer som hotas av hedersrelaterat våld och förtryck. De skall verka på de utsatta personernas sida. Att straffa förövarna, de som står för hoten, är inte deras ansvar. Men vad händer med förövarna, som ju bryter mot lagen, de som hotar eller planerar att ta livet av någon, tvångsgifter sina döttrar eller begår sexuella övergrepp? Det är komplicerat att få reda på hur anmälningsplikten egentligen fungerar och hanteras i ärenden om hedersrelaterat våld, liksom i andra ärenden om våld mot kvinnor. Även om våldet faller under allmänt åtal, så måste ju någon förmedla kunskapen till åklagaren, och när det rör personer över 18 år finns det inte någon plikt att göra en anmälan, om den utsatte inte själv så önskar.

Jag har frågat skyddskonsulenterna hur det ser ut i deras fall, för att få någon slags överblick. Bland de 45 ärenden som var aktuella i februari 2007, fanns det polisanmälningar i 25 av fallen. Detta är naturligtvis alltför lite; i alla de 45 ärendena har man ju bedömt det som att en person behöver skydd mot olagliga hot och våld. Jag har inte undersökt hur många anmälningar som har fört till dom och straff, eller vem som gjorde anmälan.

Skyddskonsulenterna försöker få de utsatta kvinnorna att göra en polisanmälan. De förklarar hur det går till och försäkrar att de är med som stöd hela vägen igenom en rättssak. De erbjuder de hotade att de kan få prata med en åklagare, men ingen har ännu tagit fasta på den möjligheten. Kvinnorna känner sig skyldiga i relation till sina familjer, de känner att de redan har ett ansvar för att ha skadat sina familjer genom att lämna dem, de orkar och vill oftast inte anmäla dem. De kan inte tänka sig att sitta i rättssalen mitt emot sin bror och pappa. Skyddskonsulenternas erfarenhet är att kvinnorna oftast har bestämt sig om de vill polisanmäla eller inte och övertalningsförsök har ingen större effekt. Men även när det finns en polisanmälan är det långt ifrån givet att det blir någon dom. Bevis är svåra att finna, vittnen ändrar sig. Det berättas om ett fall där brodern och pappan är anklagade, men i rätten berättar mamman inte sanningen, utan går emot sin dotter som blir fruktansvärt besviken och kränkt, och fallet läggs ner.

I det långsiktiga arbetet för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck är det oerhört viktigt att det faktiskt kommer till dom och straff. Att de utsatta får skadestånd, och att samhället tydligt markerar sina gränser och lagar. Skyddsboendet samarbetar med polis och åklagarmyndighet, men utan tvekan borde dessa sistnämnda instanser intensifiera sitt arbete med att få flera förövare domfällda.

Sammanfattning och rekommendationer avseende de skyddade

Utvidgningen av kriterier för vem som kan vara målgrupp för stöd och skydd gjorde det möjligt att ta emot en ganska heterogen grupp av skyddssökande bestående av såväl ensamstående unga kvinnor, och numera även ensamstående unga män, under 25 års ålder, som av unga par samt mammor med barn. De har olika bakgrund och har levt olika länge i Sverige, många har varit här i mer än 10 år.

Speciellt de unga ensamstående visar sig att vara en mycket skör och sårbar grupp människor, mycket mer sårbar än vad man ursprungligen föreställt sig, med stort behov av både praktiskt och psykosocialt stöd för att kunna hantera sitt uppbrott från familjen och den psykiska skada som år av hot och förtryck har åstadkommit. De är just i uppbrottssituationen mycket vilsna och genomlever kris och trauma.

Mammorna med barn står ofta lite starkare, ansvaret för barnen tycks bära dem genom utmaningen att börja ett nytt liv. Familjeforskningen visar på de styrkor som ensamstående mammor mobiliserar när de skapar ett nytt självbärande familjemönster (Bak, 1997), och detta mönster kan även ses hos de skyddade mammorna. I skyddskonsulenternas redovisning av sina fall, framstår mammor med barn som en grupp där insatsen har haft otroligt positiv betydelse, både för den vuxna kvinnan och för barnens uppväxt och framtid.

Sammantaget är de skyddade en grupp som behöver ett mycket omfattande och långvarigt stöd, och flertalet av de skyddade är fortfarande inskrivna. De skyddade är tacksamma för stödet och hjälpen och talar varmt om sina stödpersoner, de känner sig mer trygga, men rädslan vill inte släppa dem helt. De som är inne i processen har svårt att skymta en framtid, medan de som tagit sig igenom tror att det faktiskt finns en framtid även för dem.

Den idealiska avslutningen på ett ärende, enligt vårdflätan, är att den skyddade slussas ut till ett eget boende, med eget ansvar för sitt skydd och med kompetens att leva ett eget liv. De flesta ärenden har ännu inte hunnit fram till en avslutning, de flesta av de som skyddas är kvar i den långa process skyddsboendet visat sig innebära. Bland de relativt fåtaliga ärenden som är avslutade är det faktiskt så, att i flertalet av fallen har de skyddade själva avslutat det hela genom att försöka återvända till familjen.

Det förefaller som att det skulle kunna behövas en bättre beredskap och dokumentation i relation till avslutandet av ett ärende. För det första borde det i varje ärendemapp finnas ett slutdokument som tydligt anger hur ärendet avslutades. För det andra borde det etableras en rutin för en uppföljning av hur det går för de personer som avslutar placeringar i skyddat boende. Skyddsboendet är inne på den tanken, men som uppdraget ser ut nu ingår det inte i deras arbetsuppgift, det är socialförvaltningarna som har ansvaret för sina medborgare. En rekommendation är att det på något sätt etableras en uppföljningsrutin, möjligtvis genom någon form av forskningsprojekt.

SOCIALTJÄNSTENS SAMARBETE MED GRYNINGS SKYDDADE BOENDE

Skyddsboendets slussfunktion

Skyddsboendets personal skall kunna fungera som en resurs såväl för socialtjänsten i Västra Götalands län (VGL) som för alla andra län i landet, De skall kunna fungera som nationell resurs och vara konsulenter, ge råd och förmedla kunskap om placeringsmöjligheter i skyddat boende, både inom den egna organisationen och i annan regi.

För att få en bild av hur nya kontakter etableras ombads de fem skyddskonsulenterna att fylla i ett dagboksblad för varje ny förfrågan de tog emot under två olika veckor. Följande frågor besvarades: Från vem (kommun, stadsdel, instans)? Om vem (kön, ålder)? Om vad (problemet)? Vad gjordes (åtgärder)?
Vi valde vecka 13: 26-31 mars och vecka 22: 28 maj – 2 juni som undersökningsveckor.

I vecka 13 inkom tio förfrågningar om konsultationer eller placeringar. Av dessa var fyra från VGL och sex från flera olika län i andra delar av Sverige. Sju av förfrågningarna kom från socialtjänsten, men även en brottsofferjour, ett kvinnofridscenter och ett integrationscenter ringde. En flicka placerades akut på institution utanför Gryning där plats fanns, en lades in på psykiatrisk akutvård och fick där besök av skyddskonsulent för placering vid utskrivning, och en placerades akut på institution inom Gryning. I de övriga fallen bestämdes tid för senare samtal och möten. Två förfrågningar rörde sig om en önskan om allmän rådgivning och information till personal.

I vecka 22 inkom 13 förfrågningar. Av dessa var fyra från Västra Götalands län och de resterande nio från andra län. Fyra förfrågningar ledde till placeringar inom samma vecka, varav tre inom Gryning och en i annan regi, eftersom Grynings boende var fullbelagt. I de övriga fallen fortsatte uppdraget med att uppklarande samtal och möten bestämdes. I två fall handlade det om konsultationer och rådfrågningar som inte omedelbart ledde till fortsatt kontakt, men till att den frågande skulle återkomma.
Alla kontakter utom en kom från socialtjänsten. Det enda undantaget kom från en polismyndighet, som ansåg att en kvinna var hotad och behövde skydd, men där socialtjänsten i fråga inte ansåg att det fanns en hotbild. Polisen skulle återkomma med mer info.

Undersökningen visade, att skyddsboendet har ett stort kontaktnät i länen i södra och mellersta Sverige, och speciellt i de län som omger Västra Götalands län. Det är intressant att notera att nästan två tredjedelar av förfrågningarna kommer från andra län än Västra Götalands, och därmed indikerar att skyddsboendet nu i praktiken fungerar som den nationella resurs den är tänkt att vara.

De förfrågningar som inkom visar det allvarliga mönster som finns i hotbilden. I akutplaceringar var det bl. a. frågan om misshandel och sexuella övergrepp från en bror mot sina systrar, om misshandel och försök att tvinga en flicka till självmord genom att hoppa ut från en bro, misshandel och hot om bortgifte, skydd av mamma och barn efter hot om att föra bort barn till hemlandet.

Dagboksbladen visar att skyddskonsulenterna hänvisar till de placeringar de anser bäst i varje enskilt fall och erbjuder samtalskontakt och stöd även för placeringar utanför Grynings regi. Vid intervjuerna framkommer att om man inte har plats själv hänvisar man till institutioner man känner till, och som man anser arbetar på ett bra sätt. Det framgår också att skyddsboendet aldrig har avvisat någon som tillhörde målgruppen, man har alltid hittat någon form av lösning.

Synen på hedersvåld inom socialförvaltningarna

I intervjuer med socialtjänstemän har jag frågat mer allmänt om sättet att definiera hedersrelaterat våld och sättet att jobba med problematiken. Jag har pratat med socialtjänstemän i några av de stadsdelar i Göteborg som har klienter i skyddsboendet. Dessutom har jag intervjuat inom två socialförvaltningar i andra län, som har använt skyddsboendet. Jag har själv valt ut de personer inom socialtjänsten som intervjuats och tagit de erforderliga kontakterna.

För några år sedan kritiserades många socialförvaltningar hårt för att ha en oreflekterad och naiv syn på hedersrelaterat våld, och för att snarare betrakta detta som familjeproblem och generationskonflikter, där socialtjänsten såg det som sin uppgift att ”jobba hem” den unga, ofta till stor skada och risk för den som sökte hjälp. Sjöblom (2002) visar således i sin undersökning om ungdomar som kastas ut/rymmer hemifrån, att invandrarflickor är överrepresenterade i gruppen och har mycket svåra upplevelser av våld och kränkningar. Trots detta anser socialsekreterarna att det är en fråga om generationskonflikter, och de jobbar utifrån ett familjeperspektiv som gör att flickorna har mycket svårt att få gehör för sina berättelser. På samma sätt visar Schlytter (2004) i sin forskning, att socialtjänsten brister i sin insats för just denna grupp flickor, och att de inte använder LVU i tillräcklig omfattning för att skydda denna grupp. Björktomta (2006) konkluderar i sin undersökning av personalens möten med utsatta flickor, att personalen gemensamt har känslor av oro och maktlöshet inför flickornas situation. Det är därför viktigt att ta reda på socialsekreterarnas syn på hedersproblematiken, och på det sätt de valt att agera.

Inom de socialförvaltningar i Göteborg där jag har intervjuat tar man problemet om hedersvåld på yttersta allvar. Man svarar oftast *Ja, självklart* när jag frågar om man tog berättelserna om hot på allvar. Man hänvisar till att man måste ta de utsatta på allvar, man måste tro på dem och ta det säkra före det osäkra. Man är helt avvisande till frågan om det kan tänkas att ett familjeperspektiv kan få en socialsekreterare att försöka ”jobba hem” den hjälpsökande unga. Man hänvisar till att barnperspektivet skall vara den vägledande principen. Det är barnet/den ungas säkerhet som är i centrum, och den går inte att tumma på. Man chansar inte. En socialsekreterare i ett akutteam reflekterar på följande sätt i intervjun:

> M: Det var du som i första hand mötte flickan. Hur bedömer ni om det finns behov för skydd och i vilket skeende kommer Gryning in i bilden?
> S: Det är väldigt svårt att vara precis om detta men det handlar om, vår kollega frågade om det var HEDER men det är ju svårt att säga, vi vet ju ingenting. Men om vi hör någon som säger att de är väldigt, väldigt begränsade, att det rör sig om misshandel då tar vi inga risker.
> M: Vad gör ni då helt konkret? Ringer ni till Gryning?
> S: Ja. Vi kollade familjehem på Internet men inte först skyddat boende. Ringde placeringsansvarig. Vi var bekant med enhetschefen från tidigare placering och hade ringt henne tidigare för konsultation, det var inget nytt.
> Vi chansar inte. Vi går på det barnet säger. Först när vi är på väg kontaktar vi föräldrarna och ber dom komma hit.

Ibland sitter barnet här i ett säkert rum. Varje fall är unikt.
M: Men vad går ni på, när ni bedömer att det finns skyddsbehov?
S: Att de är väldigt begränsade, kontroll av kompisar, kontroll av telefon osv, misshandel, att dom är väldigt rädda, de är ju väldigt rädda. Vi frågor alltid: vad tror du skulle hända? Hon var orolig för att bli skickad till hemlandet och för att bli skadad fysiskt.
Det är ju inte alltid att vi är säkra, men vi chansar inte. Vi har en checklista vi går efter när vi intervjuar.

Men även om tjänstemännen är säkra på deras uppgift att skydda är några mer osäkra på hur man egentligen ska förstå begreppet hedersrelaterat våld. De talar om att det kan bli ett begrepp som man använder oreflekterat, att man inte ser vad det handlar om. Det blir inte riktigt tydligt vad det är man inte ser. Någon löser problemet genom att beskriva grundligt vilket hot de anser att kvinnan är utsatt för, men att inte ge det en speciell etikett, inte klassificera det.

M: Har du en definition av vad hedersrelaterat förtryck är?
S: Nej, det har inte jag. Ju mer jag jobbar med detta, ju svårare tycker jag att det är, jag blir mer och mer försiktig att kalla det hedersrelaterat. Det är så mycket saker.
Jag är rädd att man inte ser vad det handlar om, om man kallar det hedersrelaterat.

I sin syn på hedersrelaterat våld är den intervjuade i en annan förvaltning i Göteborg mycket reflekterande och eftertänksam om orsaker och förstår den kulturella och sociologiska bakgrunden, men också mycket säker i sitt ställningstagande, att detta är totalt oacceptabelt i Sverige, det finns inget förhandlingsläge.

S: Men det här är Sverige, här gäller svenska lagar, stenhårt, vi kan inte ta hänsyn till någon kultur. Jag vet vart det kommer ifrån, men jag kan inte acceptera det. Vi har en klar princip här, vi tolererar det inte, det går inte, det är nolltolerans. Det är förankrat från högsta chefen till lägsta. Vill man bo här ska man följa svenska lagar. Det säger vi rent ut, det här är fel, det är emot lagen, det kan vi inte acceptera. Tydligt och klart. Det ska inte komma i ett förhandlingsläge.

Socialtjänsten, ofta tillsammans med en skyddskonsulent från Gryning, kan ha större övertygelse om att situationen är farlig, än vad de utsatta personerna själva har. Socialsekreteraren berättar:

M: Så ni tog det här på yttersta allvar?
S: Ja det gjorde vi. Självklart.
M: Vad fick dig att inse att det var så allvarligt?
S: Det var det hon själv berättade. När vi satt här och pratade, och hon beskrev situationen hemma, och vi gjorde upp nätverkskarta, så insåg hon ju också allvaret i situationen, och hon hade en kusin som var skyddad, hade stuckit och var utfryst. Så hon visste ändå.
M: Vad var det för fara du ville skydda henne emot?
S: Paus … med färskt minne från Fadimemordet var det ju. Jag var rädd att de skulle ta livet av henne, skada henne. Eller också att hon skulle försvinna till hemlandet och inte komma tillbaka…

Även i mina intervjuer med de som är skyddade framgår av deras berättelser i de flesta fall att socialtjänsten har reagerat och tagit deras situation på allvar. Ibland är det de hotade själva som är osäkra på om de verkligen är beredda att ta steget och därför försöker att intala sig själva att det kanske inte är så illa och så farligt, och att avvakta. De har ofta många samtal med skolkurator, socialtjänsten och även med konsulenter från skyddsboendet, tills de upplever eller inser att nu måste något göras. Den unga kvinnan L, som vi mötte tidigare, är ett exempel

L: Jag fick hjälp i skolan från kurator. Det var planerat ett helt år innan jag rymde på sommaren, en månad innan jag skulle börja på högskolan, jag ville ha studenten. Vi hade pratat ett helt år, också med

socialsekreterare. Jag fick lite självmordstankar. Min lärare blev jätteorolig. Det tog mig 3-4 gånger innan jag kunna prata med kuratorn om det.
M: Du vågade inte?
L: Nej. Det kändes fel att prata om det. Som vi är uppfostrade i min familj har vi alltid lärt oss att det som händer hemma går inte ut, oavsett vad det är, man pratar inte om det. Man bringar skam över dem.

Även om denna unga kvinna tycker att kurator och även socialsekreterare har förstått allvaret i hennes situation, så använde inte socialsekreteraren möjligheten att gå in med LVU förrän vid tredje omhändertagandet.

I en intervju med en skyddad person från en mindre ort framstår emellertid bilden av en socialförvaltning som inte har kunskap och gör alla de klassiska misstagen, att misstro den unga och lyssna på föräldrarna mer än på den utsatta personen, att försätta den unga i stor risk genom att tvinga henne att träffa sina föräldrar, att neka henne att ha med en bisittare vid möten, att vägra hjälp, och att även vägra lyssna till påpekanden från högre håll. Bara genom sin envishet och egen kampvilja fick denna unga kvinna äntligen hjälp, då Gryning kom in i bilden.

T: Min kompis sa, gå göm dig någonstans. Så vi gömde oss till jag träffade kuratorn. Han, (kuratorn) ringde socialen, men dom ville inte hjälpa. Dom tyckte att det var ett litet problem.
Dom träffade mina föräldrar och dom (föräldrarna) sa 'åh, vi är så ledsna'. Sen ville dom (socialen) inte hjälpa mig. Socialen tvingade mig att vara på mötet med mina föräldrar, jag sa nej, jag vill inte vara på mötet.
M: På mötet, hade du någon som var på din sida liksom?
T: Faktisk inte. Två stycken från socialen och min pappa och min mamma. Dom var inte på min sida. Jag till och med kände att jag har fyra föräldrar. Dom sa 'nu ska du hem. Förstår du vad vi säger. Du ska hem.' Vi kan inte hjälpa dig ekonomisk vidare.
M: Sa socialen det?
T: Ja faktiskt. Mina föräldrar gick, och jag stannade kvar på socialen och gömde mig. Jag kände en advokat och jag frågade vad skall jag göra. Så tack och lov hörde jag om Elektra och Fryshuset. Jag skickade ett mail och dom tog mig på allvar. Då kände jag mig trygg. Dom pratade med socialen. Socialen sa att jag hade aldrig berättat allt detta.
Jag gick med en kompis till socialtjänsten. Men hon fick inte vara med. Det känns som hon påverkar mig, sa dom.

Tack och lov hittade jag en tjej på länsstyrelsen på Internet. Advokaten hade sagt, att om socialen inte hjälper dig, du måste söka till länsstyrelsen där du bor. Men de kunde inte hjälpa mig. Sen jag fick kontakt med någon här i Göteborg på länsstyrelsen och han gav mig enhetschefens nummer. Först sa hon att jag skulle be socialen att ringa dem, men jag sa dom kommer inte att göra det, du måste hjälpa mig och då OK. Sen jag fick mycket hjälp från min skyddskonsulent. Då fick jag reda på allting. Jag kände mig trygg, att jag kommer att flytta.

Det är intressant att konstatera, att i de utlåtanden som denna förvaltning skriver, efter att de har gått med på att samarbeta med Gryning och bevilja skydd till den utsatta, framstår det i efterhand som om de hela tiden varit på den sökandes sida och förstått hennes situation. Det kan inte helt uteslutas att även andra socialtjänster, både i deras skriftliga dokumentation och i intervjuer, i efterhand framställer deras egen insats som mer kompetent och insiktsfull än vad den i första skedet verkligen var.

I själva urvalet av socialtjänster finns ju också en möjlighet att få en alltför positiv bild av socialtjänstens insatser. Det är ju enbart socialtjänster som faktisk har haft ett fall i skyddsboendet som är intervjuade. De socialförvaltningar, som inte har haft något fall där de har använt skyddsboendet, kan ju tänkas ha mindre kunskap och mindre förståelse för problemet hedersrelaterat våld. Detta kan dock inte denna utvärdering ge något svar på.

Socialtjänstens uppfattning om samarbetet med skyddsboendet

I intervjuerna har jag dels fokuserat på hur socialtjänsten har fått kunskap om och bestämt sig för att vända sig till Grynings skyddade boende, dels på hur samarbetsprocessen sedan utvecklades och på de åsikter man har om samarbetet.

I socialtjänsternas beslut om att kontakta skyddsboendet visar det sig i mina intervjuer att man inte kan tala om någon generell kunskap om vart man vänder sig, men däremot om personkontakter mellan enskilda personer, och att personkunskapen sprids från mun till öra. Någon i socialförvaltningen har tidigare haft kontakt med skyddsboendet och varit nöjd. Någon tipsar. Det framstår som om speciellt de personer som jobbar med kvinnofrid är nyckelpersoner i kontakten med skyddsboendet. Här är ett fall som blev aktuellt för något år sedan:

> M: Hur var steget till Gryning, hur kom du på att det var det du skulle göra?
> S: Jag tror det var så: vi hade möte med tjejen och vi visste inte hur vi skulle gå vidare, det kändes ohållbart. Jag har för mig att vi fick tips någonstans ifrån, det var någon annan som hade haft placering där, och vi kom i kontakt med enhetschefen och hon var ju jätteviktig. Hon var ju inkörsporten till polisen, till boende...
> M: På den tid var det inte en kunskap som..?
> S: Som satt i väggarna? Absolut inte. Jag var den förste som…vi visste inte…

I det här fallet gick det nästan ett år med kontakter med den unga kvinnan, och konstruktion av skyddande åtgärder och nätverk runt henne om något skulle hända, men först efter att situationen drastiskt förvärrades begärde hon skydd och hämtades omedelbart.

> S: Hon var ute på staden med sin pojkvän. Hon ringde först kuratorn, som sen ringde enhetschefen. Då hämtade vi henne på staden och körde till ett skyddat boende. Slagit henne hade de ju gjort tidigare, men jag tror hon var rädd att de skulle ta livet av henne. Mamman var drivande, men det var pappan som slog.

Under hela detta år var skyddsboendet konsult i ärendet och samarbetade i ett litet team runt kvinnan. Först då den unga kvinnan omhändertogs skrevs det kontrakt. Konsultverksamheten var gratis för förvaltningen, och enligt den intervjuade socialarbetaren var denna möjlighet till stöd och praktisk kunskap väldigt betydelsefull i ett skede då erfarenheten var begränsad. Hon kunde hela tiden ha kontakt och stämma av.

Ett exempel på de mycket komplicerade familjefall där socialtjänsten vänder sig till skyddsboendet efter att målgruppen har utvidgats till att även omfatta familjer och ensamstående kvinnor över 25 år med barn, är en mamma som söker skydd för sig själv och sex barn. Det visar sig så småningom att hon är skild och lever med sina fem barn. Hennes nuvarande man är en person som familjen i hemlandet har funnit det lämpligt att hon skulle gifta sig med, för att inte vara ensamstående. När han dyker upp i Sverige har han med sig ett barn, som mamman inte har vetat om, och han blir ett våldsamt hot i familjen. Mamman vill skiljas. Flickan är mycket svårt misshandlad av sin pappa, och enligt flickan har pappan misshandlat mamman till döds i hemlandet. Mamman försöker skydda sig, sina fem biologiska barn och sitt fosterbarn. Hon är livrädd för mannen och för hans släkt och hon vänder sig till socialbyrån, först till ekonomihandläggaren, som sedan gjorde en anmälan till barn och unga. Socialarbetaren på barn och unga berättar:

> S: Vi såg väldigt allvarligt på detta, det var tydligt att de behövde skydd. Akutteamet var inne i bilden och vi visste om att Gryning fanns. Det blev en placering i samverkan med Gryning i skyddslägenhet

med mycket stöd. Gryning gjorde hela jobbet med lägenhet, skola, förskola, skyddstänkandet, allt. Vi har möte var sjätte vecka med skyddskonsulenten och stödpersonen och kvinnan. Ett väldigt bra samarbete. Skyddskonsulenten är väldigt bra på skyddstänkande. De var med att hitta lösningar på en mängd praktiska problem, t. ex hur barnens skolpengar kan betalas utan att vanlig dokumentation finns och mycket, mycket mer.
Det som är väldigt bra med Gryning, det är att de är ju som en bläckfisk, de har så många armar, de har alltid möjligheter.
Det har varit väldigt bra med samarbetet med skyddskonsulenten, hon har fyllt kunskapsbehovet, men det hade varit bra med mer kunskap i huset. Det finns andra på barn och unga som har sådana ärenden, men vi har inga gemensamma samtal om just detta, bl a av säkerhetsskäl. Det blir ett väldigt solitärt jobb.

Just detta att Gryning kan agera som en bläckfisk med mycket kunnande och kontakter blir särskilt väsentligt i de komplicerade familjefallen. Här behövs insatser för alla i familjen, med olika typer av praktiska insatser, psykosocialt stöd och medicinsk och psykiatrisk behandling för olika familjemedlemmar. Denna familj är på god väg mot ett eget liv efter ett år i skyddsboendet, mamman och de fem barnen kommer snart att klara sig själva i egen lägenhet. Svårast är situationen för fosterbarnet, där stora insatser har behövts och Grynings kunnande och kontaktnät fortfarande är viktigt, enligt socialsekreteraren.

Vid en annan stadsdels ungdomsenhet, där man sedan 2005 haft totalt sju fall, hanterar man skyddet själv när det gäller unga människor, och det framstår i intervjun som en självklar del av arbetet, som man har god kunskap om, och som man inte har behov av att inhämta speciella kunskaper om från annat håll. Här finns tillgång till familjehem som är tränade i sekretess, och här finns en familjehemssekreterare som har speciella kunskaper.

S: Vi stadsdelar i norr, Lärjedalen, Bergsjön, Kortedala, har större erfarenhet av att hantera detta än t ex Askim. Så det är väldigt olika. Jag kan tänka mig att några stadsdelar behöver hela baletten från Gryning men vi är ju mycket mer självgående här.

M: Försök beskriva ett konkret fall?
S: Det rör sig om en 15 årig flicka som blir misshandlad för hon har haft en relation med en man. Hon går till skolkurator och kurator ringer hit. Vi åker till skolan med en gång och genomför en intervju. Tog med mig en soc- sekreterare. Det lät allvarligt. Den planering familjen hade var att hon skulle sys ihop, mödomen, och skickas till hemlandet och giftas. Det var akutläge. Vi beslöt om LVU, och efter det berättade vi för föräldrarna. Vi placerade i familjehem. Efter det tog vi kontakt med Gryning för hon skulle ha samtalskontakt.
Familjehemmet är inte tränat av Gryning, det är utrett som familjehem tidigare av oss. Säkerhetsinformation till familjehemmet. En familjehemssekreterare som var inkopplad härifrån, och som hela tiden handledde familjen.

M: Har du speciell utbildning i dessa frågor?
S: Nej, den enda utbildningen är den som precis har varit (Länet) som två personer gick. En härifrån ungdomsenheten och en från ekonomiskt bistånd.
M: Var det bra för flickan med samtalskontakten?
S: Ja, jättebra. Tjejen hade väldigt mycket utbyte av samtalen med Gryning-kvinnan. Dom är ju snabba till att längta efter mamma, då var det väldigt nyttigt att tala med någon som har erfarenhet.

Men när det gäller vuxna eller par har de inga egna placeringsmöjligheter, där är det Gryning med deras lägenhetsbank som är den enda möjligheten. Den intervjuade socialsekreteraren är helt nöjd med den hjälp han har fått i Gryning, som agerat omgående och skaffat fram ett skyddsboende till paret, men för honom är det placeringsenheten i Gryning centralt, han har inte speciellt uppmärksammat att det finns en enhet som enbart

jobbar med skyddsboende och inte upplevt ett behov av skyddsboendets speciella kunskaper.

I de socialtjänster utanför länet, där jag intervjuat, hade man ganska få ärenden som rörde hedersrelaterat våld och kände inte att man hade så mycket egen erfarenhet att bygga på. Stödet från skyddsboendet blev väldigt viktigt. Kontakten är också här genom personkännedom, i dessa fall är det medarbetare som jobbar med kvinnovåld som har haft kontakt med Gryning och rekommenderar sina kollegor att kontakta skyddsboendet. Här berättar en socialsekreterare om en mycket komplicerad familj, en mamma och hennes barn, som man känt till länge, och där man haft olika åtgärder på gång, utan att det blivit rätt. Man var främst orolig för en flicka i familjen, som var hotad av en pojkvän och hans familj, men hade även kunskap om hot mot mamman.

> S: Plötsligt blev mamman GALEN – flickan fick inte gå i gymnasiet, flickan var hos pojkvännen. Vi visste inte hur vi kom åt problemet. Om vi gick in med LVU, vad hände då, slog vi sönder alla nätverk då, vi hade handledning. Så gjorde vi nått och det kändes ändå som NEJ det blev helt fel vad vi än gjorde. Vi bestämde att vi måste ta in hjälp.
> Så har vi en kvinna som jobbar med kvinnofrid och hon kände till Gryning. Så ringde vi till Gryning, och då sa Gryning ”vi kommer upp och gör intervju med mamman.” Och det var så här, åh vad fantastiskt, och de kom upp efter ett par dagar.
> Det var enhetschefen, en fantastisk människa är hon verkligen. Hon har ett stort hjärta och är mycket klok. Det känns att hon har varit med länge.
> Och vi kom hem till familjen, vi har känt dom i många år, inte jag, förvaltningen. Det fanns mycket föreställningar.
> Men enhetschefen hade ju inga föreställningar och hon intervjuade mamman, och det kom fram otroligt mycket. Hon frågade om sådant som vi aldrig hade frågat om. Mamman förstod väldigt snabbt att enhetschefen hade kunskap om hennes kultur, så mamman öppnade sig och berättade sånt som hon aldrig berättat för oss.

Min informant fortsätter sin berättelse om den oerhörda lättnad man kände då en kompetent person kom in i bilden och skar igenom all tvivel. Enhetschefen fungerade som konsulent och efter att ha intervjuat föreslog hon en handlingsplan. Hon tog ett samlat grepp om mamman och barnen och rekommenderade att hela familjen, mamma och barn, fick skydd på annat håll. Familjen lever fortfarande med skydd, men det börjar bli ordning på de olika relationerna, och det ser förhoppningsfullt ut inför framtiden.
Min informant understryker flera gånger i samtalet hur viktigt det var just i en mindre kommun, där man inte har specialkompetens, att det fanns kompetens att hämta utifrån, och att kunskapen om skyddsboendet nu är förankrat i hennes förvaltning.

> S: Vi var oerhört lättade att någon hjälpte, vi var ju fast. Hon satt ju inne med en specialkompetens som man inte har i kommunerna. Och som person. Hon har väldigt lätt för att hitta lösningar på ett positivt sätt.
>
> Vi gjorde upp en plan om hur de skulle skyddas tillsammans med enhetschefen och med mamman, men inte med någon annan.
>
> Sen har de ju tagit hand om familjen på ett fantastiskt sätt. Flickan till behandlingshem, och mamman och de andra barnen till ett skyddat boende i egen lägenhet. Med stöd av Grynings folk. Enhetschefen har ju inte släppt dem.
>
> Det kändes väldigt gott att kunna ta in hjälp utifrån. Det är ingen som jobbar här som kan...
> Att kunna plocka in någon som kan det här.
>
> Enhetschefen är oerhört duktig på att bygga relationer. Gör det hon säger hon ska göra. Trovärdig liksom. Egentligen är det ju enhetschefen vi har jobbat med, jag har ingen aning om Gryning.

Jag har varit nere två gånger på uppföljningssamtal. Det bestämmer vi tillsammans.
Det kändes att de hade ett helhetsgrepp på det hela, så vi har kunnat släppa liksom.
Det har blivit jättebra.
Nu finns kunskapen hos cheferna och dom som jobbar här i huset.

I en annan mindre kommun vände en kvinna sig till socialförvaltningen och bad om hjälp. Hon hade då redan haft kontakt med det kommunala kriscentret, som hade tagit kontakten med skyddsboendet och rekommenderade att man lät skyddsboendet ta hand om kvinnan. I detta fall, liksom i ett föregående, hade socialsekreteraren inte haft ett sådant fall tidigare. Det händer, enligt henne, högst en eller två gånger per år att de har ett sådant fall inom avdelningen för vuxenstöd, och hon ansåg sig ha fått väldigt bra och kompetent stöd från Gryning.

S: Dom har stått för lägenhet, möbler, kontaktperson, allt. Jag har skött det på en högre nivå här. Och haft kontakt med kvinnan.
Jag har varit i väg varannan månad på uppföljning. I lägenheten. Hon var ute själv redan efter någon vecka och sökte jobb.

Det har gått jättebra, hur bra som helst. Bra kontaktperson också, allt utom priset. Kontaktpersonen var specialutbildad i kris också.

Personalen går att snacka med. Bra jobb, bra organiserat, mycket glad att det finns. Vi har ju väldigt svårt att placera någon i en lägenhet utanför kommungränsen på egen hand.
Jag vet inte riktigt varför. Kan vi hyra en lägenhet i Stockholm? Det handlar nog mycket om närheten, kontrollen osv. Jag pysslar inte med det med att ordna lägenheter. Vi har aldrig hyrt i en annan kommun, därför är ett sådant koncept oerhört bra.

I mindre kommuner känner utsatta och förföljda personer sig extra utsatta. Det går inte att få skydd, samhällena är små, information och rykten sprider sig väldigt snabbt. Just Grynings placering i en storstadsmiljö, långt från den släkt som hotar, är en annan viktig anledning till att använda deras skyddade boende. En liten kommun kan inte erbjuda det skyddet själv.

Jag har i alla intervjuer i förvaltningarna frågat om innehållet i samarbetet med skyddsboendet, om vad man var nöjd med, och vad man var missnöjd med. Jag har inte specificerat vad man skulle kunna vara nöjd eller missnöjd med, utan låtit den intervjuade tala. Bara i ett fall nämndes kostnaden som ett problem, då man i en kommun hamnade mitt i en generell prishöjning av skyddsboendet i samband med en ändring i länsstyrelsens bidrag och upplevde att man helt plötsligt skulle betala det dubbla för en tjänst.

Det är lite olika vilken enhet i socialtjänsten som först presenteras för den klient som behöver skydd. Beroende på den utsatta persons ålder kan det vara familjeenheten, ungdomsenheten, försörjningsenheten, vuxenenheten, eller det kan vara ett akutteam som utgör den första kontakten. Redan denna organisatoriska uppdelning för med sig att de socialsekreterare på en socialförvaltning som har jobbat med hedersvåld inte känner så mycket till varandra, och inte har diskuterat sina erfarenheter med varandra. Kraven om skydd och sekretess medför att den enskilde enbart diskuterar fallet med sin chef i förvaltningen. Det finns inte, i de förvaltningar jag har kontaktat, någon speciell intern erfarenhetsförmedling om just denna typ av problematik. Man vet om vilka medarbetare som har gått på Länsstyrelsens spetskompetensutbildning, men jag hörde inte berättas om att någon intern förmedling av kunskapen hade ägt rum.

Sammanfattning och rekommendationer avseende samarbetet med socialtjänsten

De socialtjänster jag har intervjuat, både i Göteborg och i andra län, är mycket nöjda med deras samarbete med Gryning. Den ledande skyddskonsulent, senare enhetschef, som har varit med från början och byggt upp verksamheten, och haft de flesta kontakterna utåt, får ett oerhört varmt beröm för sitt kunnande, sin professionalitet, sin lyhördhet och för de tjänster som verksamheten förfogar över och erbjuder. Även de övriga konsulenterna får beröm för deras kunnande och deras sätt att jobba. Flera av de intervjuade socialsekreterarna berättar om den mycket större kunskap de har fått genom sina många och långa samtal med skyddskonsulenten, t ex under de många bilresorna till den skyddade och vid uppföljnings-mötena. I mina intervjuer finns faktiskt bara positiva värderingar, men sedan är det olika hur mycket man har utnyttjat Grynings tjänster.

De intervjuade i mindre kommuner understryker att de har så få fall att de inte själva har möjlighet att upparbeta en egen kompetens, man behöver få tillgång till specialkompetens från annat håll. Att det kan finnas brister i kunskapen, speciellt på mindre orter, visar även intervjun med en skyddad person, och förfrågan från en polismyndighet som ansåg att det förelåg en farlig situation för en kvinna, medan socialförvaltningen däremot inte upplevde någon hotbild för denna kvinna.

Från sitt håll är skyddsboendet också nöjda med hur samarbetet fungerar. Man anser att det går bra. Socialtjänsterna är i stort sett överens med skyddsboendet om sättet att jobba, och om den takt med vilken jobbet fortgår, även om det ju är frågan om ganska långa placeringar, ofta 2- 2 1/2 år. Enligt konsulenterna är socialtjänsten rädd att göra fel. Man har inte lika mycket kunskap utan förlitar sig på skyddsboendets erfarenheter. Det är väldigt sällan en socialtjänst har avslutat en placering mot Grynings råd, men visst finns det fall där socialförvaltningar inte har beviljat det som Gryning har rekommenderat, t ex extra psykologsamtal, som Gryning anser att många behöver.

När det gäller socialtjänstens insatser måste emellertid en betydlig förstärkning till i det som är socialtjänstens uppgift, nämligen att jobba med familjerna. Det gäller både det allmänt preventiva arbetet, innan hoten blivit allt för allvarliga, och i arbetet med familjen när en person är placerad i skyddsboende. Detta är emellertid en uppgift som många socialtjänster känner sig väldigt osäkra inför när det gäller hedersrelaterat våld, och som de inte prioriterar. I mina intervjuer med socialtjänstens representanter framkom det en ganska stor osäkerhet inför familjernas sätt att agera. Man gjorde sitt bästa för den som var skyddad, men det verkade inte som om man egentligen jobbade med familjerna, och t ex bekymrade sig för de syskon som var kvar i familjen. En av de intervjuade inom socialtjänsten berättade dock om hur det var att arbeta med föräldrarna, och att det, till trots för mycket starka och våldsamma reaktioner, faktiskt gick att nå fram till förändringar, även om det tog lång tid.

Arbetet med attitydförändringar och stöd till familjerna måste utvecklas och styrkas. Medling har varit föreslagit som en väg att gå, och det har förts fram att män från de minoritetsgrupper, som praktiserar hedersrelaterat våld, har möjligheter att kunna medla och påverka. Detta diskuterades t. ex på länsstyrelsens kurs hösten 2006. Även de unga män med invandrarbakgrund som jobbar i projektet Sharafs Hjältar gör en stor insats för attitydförändringar hos unga och vuxna män. Erfarenhetsutbyten mellan socialförvaltningar och med personer som har jobbat med medling måste sättas i gång. Gryning skulle kunna spela en roll i en sådan utveckling med den kompetens de byggt upp på området. Sedan är det naturligtvis samhällets integrationspolitik som måste ses över, men detta ligger utanför denna utvärdering.

SLUTORD

Sammantaget framstår insatsen med skyddat boende i Grynings regi som ett professionellt och reflexivt socialt arbete, som i stor utsträckning har uppfyllt de målsättningar man satt upp för verksamheten. Det är ett arbete som tar hand om några av offren för förtryck och våld i hederns namn och som bidrar till att kunskap sprids om att hjälp finns.

Det är emellertid samhällets ansvar att bättre analysera de processer i det svenska samhället som producerar och reproducerar våld och hot mot kvinnor, och att gå mycket djupare in i en förändringsprocess där våld inte tolereras och de processer som reproducerar våld stoppas.

REFERENSER

Opublicerat material:

Gryning Vård AB*:* Årsredovisningar till Länsstyrelsen från Gryning Vård AB om Projekt Skyddsboende för åren 2004, 2005, 2006

Gryning Vård AB: Ansökningar till Länsstyrelsen gällande slussfunktion och lägenhetsbank 2004-2007

Länsstyrelsen i Västra Götalands län: Beslut i ärenden om projekt skyddsboende 2004-2007

Dokument och fallbeskrivningar internt i Gryning

Utredningar och utvärderingar från Västra Götalands län

Regeringsbeslut och riktlinjer

Publicerat material:

Bak, Maren 1997: *Enemorfamilien*. Köbenhavn: Forlaget Sociologi

Björktomta, Siv-Britt 2006: *Personalens möten med utsatta flickor*. Länsstyrelsen Stockholms Län, rapport 2006:25

Höjer, Ingrid & Röbäck, Karin 2007: *Barn i kläm - hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge,* Allmänna Barnhuset skriftserie 2007:1

Isaksson, Hanna & Martinson, Hanna 2006: *Skydd och stöd vid hedersvåld*. Göteborgs Universitet, Psykologiska Institutionen, psykologprogrammet examensarbete, HT06

Länsstyrelsen i Västra Götalands län 2002:40 *Ett eget liv?*

Länsstyrelsen i Västra Götalands län 2004:4 *Avgörande livsfråga*!

Samverkan för skyddat boende. Nationell rapport från länsstyrelserna om skyddat boende med mera för flickor och unga kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. Mars 2004 Länsstyrelserna i Stockholms län, Västra Götalands län och Skåne län

Olofsson, Inge 2005: *Att bygga vägen när man går på den*. Uppsats, breddningskurs i utvärdering, Förvaltningshögskolan Göteborgs Universitet

Regeringskansliet 2005: *Patriarkalt våld som hot mot mänsklig säkerhet. En kartläggning av åtgärder mot patriarkalt våld och förtryck särskilt i hederns namn, mot kvinnor och homo- och bisexuella samt transpersoner*

Regeringskansliet, Justitiedepartementet, *Riktlinjer för fördelning av stöd till insatser för ungdomar som riskerar s.k. hedersrelaterat våld.* 2004, 2005, 2006

Schlytter, Astrid 2004*: Rätten att själv få välja.* Lund Studentlitteratur

Sjöblom, Yvonne 2002: *På väg ut – när ungdomar rymmer och kastas ut hemifrån – ur socialtjänstens perspektiv.* Stockholms Universitet, Institutionen för socialt arbete

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

www.o.lst.se

